

Cultivant el Canvi

La Permacultura com a recurs socioeducatiu

Autora: Yaiza Gómez Illera

Tutora: Laura Rubio Serrano

Grup: T5

Treball Final de Grau. Curs 2015-2016

Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona

AGRAÏMENTS

Jamás se descubriría nada si nos considerásemos satisfechos con las cosas descubiertas

Lucio Anneo Séneca

Aquest treball ha estat tota una etapa, una etapa complexa que no hagués arribat al seu fi de no ser per la col·laboració, ajuda i motivació de diferents persones. Per això, abans de tot vull agrair:

A l'equip organitzatiu de l'associació **Permacultura Barcelona**, per obrir-me les portes i permetre'm participar de tantes activitats. Sobretot a l'**Alessandro** que m'ha ofert la seva ajuda desinteressadament durant tota aquesta etapa.

Al grup de participants dels projectes permaculturals de **Can Masdeu** i a la resta d'habitants de la casa, per acollir-me amb els braços oberts i donar-me la possibilitat de compartir aquesta experiència amb totes elles.

A la **Laura**, per acompanyar-me i motivar-me en aquest camí, sobretot quan semblava que no tenia fi; per mostrar-se tant tolerant, pacient i comprensiva.

A l'**Àgatha**, a la **Núria Torné** i a la **Núria Pros**, simplement per ser-hi; per ser els meus pilars quan semblava que l'estructura s'ensorrava.

A la **meva mare**, per cuidar-me, per confiar en mi i donar-me el seu suport incondicional.

Al **Verós**, per la seva paciència infinita. Per ser el meu suport emocional i donar-me ànims en tot moment.

ÍNDEX

0. Resum i paraules clau	P. 1	6.1. Resultats del qüestionari inicial	P. 28
1. Introducció	P. 2	6.2. Resultats de l'estudi del cas Hort Permacomunal i Bosc	
2. Objectius	P. 5	Comestible a Can Masdeu	P. 32
3. Marc teòric	P. 6	6.2.1. Participants	P. 33
3.1. Permacultura	P. 7	6.2.2. Activitats	P. 36
3.1.1. Què és la Permacultura?	P. 7	6.2.3. Principis metodològics	P. 42
3.1.2. Principis ètics i de disseny	P. 9	6.2.4. Funcions educatives	P. 49
3.2. Educació Social i Permacultura	P. 12	6.3. Proposta socioeducativa: Permacultura com a recurs	
3.2.1. L'educació ambiental com a fonament de la Permacultura		socioeducatiu	P. 53
.....	P.12	7. Conclusions	P. 57
3.2.2. El medi natural: Un element transformador	P.14	8. Referències bibliogràfiques	P. 60
3.2.3. L'ètica professional i la Permacultura	P. 16	9. Sumari	P. 62
4. El cas: Hort Permacomunal i Bosc Comestible a Can Masdeu ...	P. 19	10. Annexos	P. 63
5. Metodologia	P. 22		
5.1. Justificació i objectiu de la metodologia	P. 22		
5.2. Tècniques d'investigació	P. 24		
5.3. Ètica de la investigació	P. 26		
6. Presentació i anàlisi dels resultats	P. 27		

RESUM

Aquest document tracta d'apropar el moviment de la Permacultura a l'àmbit de l'Educació Social, proposant-la com un recurs socioeducatiu perquè les professionals de l'educació i la pedagogia puguin recolzar-se en el camí cap a la transformació social, o d'una altra manera, en el cultiu del canvi. L'objectiu principal ha estat explorar i analitzar les possibilitats socioeducatives de la Permacultura. Des d'aquesta perspectiva, s'ha realitzat un estudi de cas sobre dos projectes permaculturals: l'Hort Permacomunal i el Bosc Comestible, que es realitzen a Can Masdeu impulsats per l'associació Permacultura Barcelona. Per dur a terme aquesta tasca, s'ha cregut el més adient participar durant un període llarg i continuat en ambdós projectes, contemplant una metodologia qualitativa i emprant l'observació participant i les entrevistes en profunditat com a estratègies principals. Els resultats reflecteixen el gran valor pedagògic de la Permacultura, demostrant ser un potent recurs educatiu tant pel desenvolupament integral de la persona com pel desenvolupament comunitari.

PARAULES CLAU: Educació Ambiental, Permacultura, Sostenibilitat, Transformació, Educació Social.

ABSTRACT

This document aims approach the Permaculture movement with Social Education, proposing that as an education device for those professionals can lean in the way of social transformation, or otherwise, in the cultivation of change. The main objective has been: explore and analyze the education odds of Permaculture. From this perspective, has been done a case study about two permaculture projects: l'Hort Permacomunal i el Bosc Comestible, made in Can Masdeu by Permacultura Barcelona association. For doing this work, has inclined suitable participate for a long and perpetual period in both of them projects, using a qualitative methodology, participant observation and interviews in depth as a main strategies. The results reflect the important pedagogic value of Permaculture, demonstrating to be a powerful education device for the personal and community development.

KEY WORDS: Environmental Education, Permaculture, Sustainability, Transformation, Social Education.

1. INTRODUCCIÓ

La Terra ha estat transformada per "l'ascens energètic" de la humanitat, fent del futur un imponent nou repte, com en cap altre període de la història. Davant un futur així, àmpliament acceptat com inevitable, podem optar entre la cobdícia temerosa, la ignorància, la indiferència del cavaller, o l'adaptació creativa.

(Holmgren, 2007, p.5)

L' Educació Ambiental per la natura i pels ésser vius que l'habiten és cada vegada un tema més considerat per la societat, doncs resulta un dels camins per cercar solucions a la "degradació" de la Terra i de la Humanitat, aspecte que ni es pot, ni s'ha d'obviar. En el món de l'Educació Social es contempla l'Educació Ambiental com un dels seus àmbits d'intervenció, no obstant, la gran crisi multidimensional que ens està afectant a tots els nivells reflexa la manca d'èxit d'aquestes accions. És en aquest context en el que es pretén donar a conèixer un nou recurs, una nova perspectiva, tot un marc de pensament que va més enllà de l'ecologisme: la Permacultura. Un disseny que permet crear sistemes sostenibles i autosuficients capaços d'assolir aquest propòsit i que a més representa una filosofia, un estil de vida, una revolució cultural, un canvi de paradigma.

Vaig descobrir la Permacultura en un viatge a Tenerife i no podia parar de pensar en les tantes millores que aquesta aportaria a la societat si es tractés d'aplicar en més àmbits de la vida. En el gran valor socioeducatiu que podia tenir. És per això, que vaig decidir aprofitar la realització del meu treball final de grau, per conèixer de més a prop aquest moviment. Partint d'aquesta visió i missió personal, i amb la voluntat de contribuir a que l'Educació Social constitueixi discursos i pràctiques alternatives a les tradicionals, he volgut fructificar la Permacultura, inicialment tractada des de la disciplina de la biologia, traslladant-la al camp socioeducatiu. Considero que el possible valor pedagògic de la Permacultura, pot convertir aquest mètode de disseny en una excel·lent eina d'educació ecològica i holística. Per una banda, pel desenvolupament integral de les persones, aprenent a connectar, respectar i responsabilitzar-se pel seu entorn; per altra, penso que esdevé un bon mitjà per acompanyar el procés de resiliència d'aquelles persones en situacions vitals més complicades, doncs ofereix les tècniques, estratègies, habilitats, actituds i valors necessàries per viure de manera autònoma i sostenible.

La Permacultura és un concepte força recent i encara emergent que, tot i que s'ha anat obrint camí en les societats occidentals, no ha aconseguit tenir gaire impacte. Immersos en un paradigma que es regeix sota una lògica purament econòmica, no ens ha interessat que alternatives com aquesta aconseguixin assentar-se en la societat. Tanmateix, cal destacar que la Permacultura ha estat un precursor de la majoria de les iniciatives sobre sostenibilitat que han anat desenvolupant al llarg de les últimes tres dècades. En efecte, en diversos municipis europeus s'està aplicant la Permacultura per tal de posar en pràctica l'Agenda 21¹ local.

Donat l'escàs reconeixement, resulta una tasca complexa construir el marc teòric, ja que la documentació (sobretot en llengua castellana) és força escassa i les fonts bibliogràfiques primàries fan referència majoritàriament a David Holmgren i Bill Mollison, els dos investigadors pioners en l'àmbit. És per aquest motiu que la investigació es nodreix en gran part de l'experiència pràctica. No obstant, per crear un marc de referència que fonamenti i justifiqui el tema, he tractat de presentar la Permacultura recolzada per aquelles teories de l'educació estretament relacionades.

És per això que la voluntat o intenció que materialitza dita investigació és identificar, comprendre i descriure el valor socioeducatiu de la Permacultura, per tal d'aportar un material tangible que ho demostrï de manera clara, estructurada i argumentada, on sigui possible fonamentar les futures pràctiques. Així doncs, respon als següents interrogants:

- *Quins estudis o teories poden fonamentar la relació directa entre la Permacultura i l'Educació Social?*
- *Quins projectes sobre Permacultura a Barcelona tenen en compte la vessant socioeducativa?*
- *Quina relació existeix entre els principis metodològics dels projectes permaculturals i els propis de la intervenció socioeducativa?*
- *Quines són les funcions educatives d'un projecte en Permacultura?*
- *Quin és el valor pedagògic de la Permacultura?*

¹ És un acord de les Nacions Unides (ONU) per promoure el desenvolupament sostenible, aprovat en la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament (CNUMAD), que es va reunir a Rio de Janeiro del 3 al 14 juny 1992. El Programa és un pla detallat d'accions que han de ser empreses a nivell mundial, nacional i local, per entitats de l'ONU, els governs dels seus estats membres i per grups principals particulars en totes les àrees en les que ocorren impactes humans sobre el medi ambient.

Per fer possible la resolució d'aquests interrogants, l'estudi (de caràcter particularista, descriptiu i inductiu) es recolza en l'estudi de casos com a principal mètode d'investigació, així doncs, des d'un paradigma qualitatiu fent ús d'estratègies com l'observació participativa i l'entrevista en profunditat.

Concretament, es realitza una immersió en l'entorn directe de Can Masdeu, una de les comunitats permaculturals més actives i amb més trajectòria de Barcelona, per estudiar els dos projectes que allà porta a terme l'associació Permacultura Barcelona: l'Hort Permacomunal i el Bosc Comestible. Així, com a investigadora, em converteixo en actriu de la situació en qüestió, motiu que em permet estudiar la realitat des de la pròpia experiència.

Així doncs, en endavant es presenten de manera més detallada els diferents apartats que conformen aquest treball.

Dins el bloc més teòric apareixen en primer lloc, els objectius teòrics, pràctics, professionals i personals de la investigació. En segon lloc, el marc teòric amb aquells conceptes i teories que aporten fonament a la qüestió estudiada. Per tal de contextualitzar l'estudi, en quart lloc es descriu la mostra de la investigació. I per últim, es defineix i es justifica la metodologia, el mètode i les estratègies emprades durant el procés d'investigació.

A la part pràctica, la qual representa gran part del cos del treball, és on es mostren els resultats de l'estudi del cas i el seu anàlisi corresponent. En aquest mateix bloc, a mode d'ampliació, es presenten les orientacions per portar a terme una acció socioeducativa en Permacultura. A continuació, apareixen les conclusions generals.

Per últim, es mostra també el llistat de referències bibliogràfiques emprades en la creació del treball i els annexos, on es recullen els diferents recursos emprats per la investigació, la situació en que es troben les pràctiques i experiències permaculturals o estretament relacionades amb la Permacultura a la ciutat de Barcelona i el conjunt de fotografies realitzades durant el procés d'investigació.

2. FINALITAT I OBJECTIUS

La finalitat de l'estudi en qüestió és conèixer l'estat de la Permacultura a la ciutat de Barcelona i explorar i analitzar les seves possibilitats en l'àmbit de la intervenció socioeducativa. Per clarificar aquesta intenció, s'han definit uns objectius específics teòrics i pràctics.

Objectius teòrics específics

1. Comprendre el concepte de Permacultura relacionant-lo amb l'Educació Social
 - 1.1. Explorar les bases teòriques de la Permacultura analitzant la seva vessant socioeducativa
 - 1.2. Cercar i definir els elements de l'Educació Social que poden vincular-se amb la Permacultura
 - 1.3. Identificar aquelles entitats i projectes que apliquen la Permacultura a Barcelona

Objectius pràctics específics

2. Descriure detalladament i de forma sistemàtica les característiques de les variables i fenòmens socioeducatius de la Permacultura.
 - 2.1. Sistematitzar els beneficis socioeducatius dels projectes duts a terme a Can Masdeu amb la intenció de vincular la Permacultura amb l'Educació Social

- 2.2. Generar material escrit a mode de guia orientativa que pugui servir d'inspiració i recolzament tècnic a l'hora de crear nous projectes socioeducatius que incloguin la Permacultura

Objectius professionals i personals

3. Visibilitzar la Permacultura
4. Obrir camí cap a que l'Educació Social generi pràctiques i discursos centrats en l'autosuficiència i la sostenibilitat del medi ambient
5. Realitzar una bona investigació i elaborar un treball final de grau

3. MARC TEÒRIC

Amb la intenció de contextualitzar i fonamentar l'estudi, es presenta un marc teòric amb la conceptualització més rellevant, la qual servirà de referència. A més, el marc conceptual esdevé en si mateix una bona part de la investigació, doncs com s'ha comentat anteriorment, el tema tractat no ha estat objecte de molts estudis i per consegüent, no existeix un marc teòric ben definit.

Aquest apartat es divideix en dos grans blocs. El primer bloc exposa tota la informació relacionada amb la Permacultura: la seva definició, els seus principis ètics i de disseny i aquelles funcions que poden catalogar-se d'educatives. El segon, tracta de vincular aquest concepte amb L'Educació Social, destacant aquells elements socioeducatius que guarden una estreta relació amb la ideologia de la Permacultura. Així doncs, la informació es va especificant a mesura que avança l'apartat.

És important destacar que la visió sobre la Permacultura resta basada pràcticament a dos únics autors, els seus impulsors, i que per aquest motiu es complementa amb altres mirades, com la de l'Educació Ambiental o la de pedagogs amb idees similars.

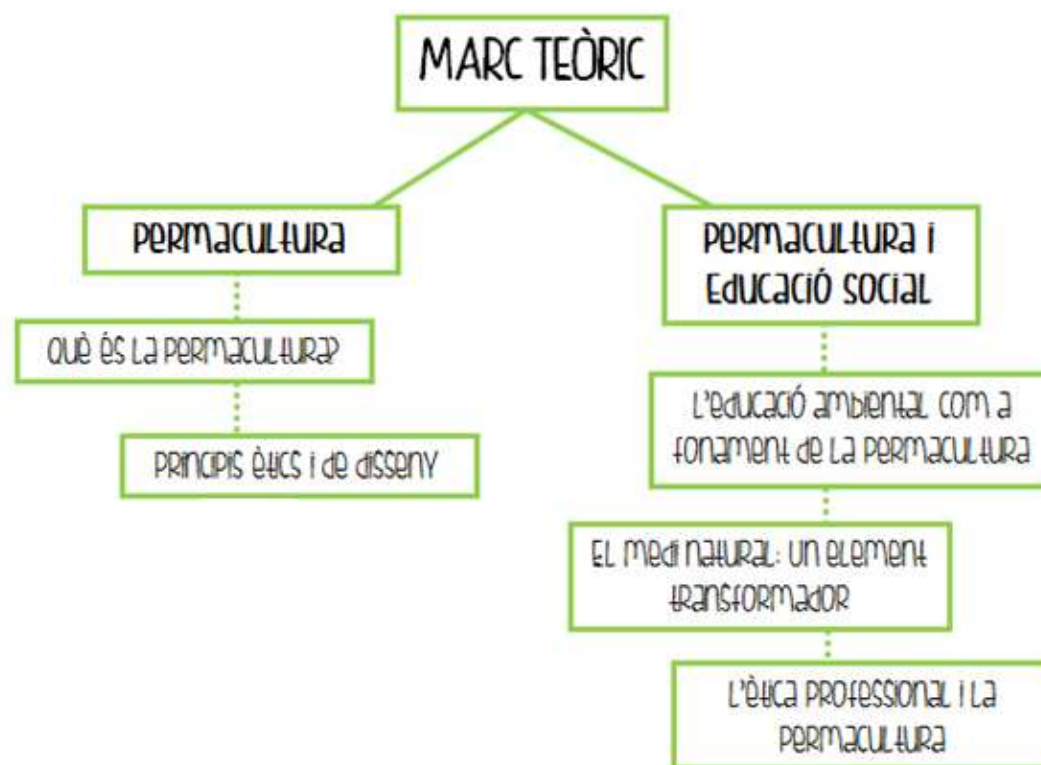

Figura 1: Marc teòric i conceptual. Font: Elaboració pròpia

3.1. PERMACULTURA

3.1.1. QUÈ ÉS LA PERMACULTURA?

La permacultura, impulsada pels australians David Holmgren i Bill Mollison al 1978, és un **sistema de disseny per la creació de medi ambients humans sostenibles** que *agrupa les diverses idees, habilitats i maneres de viure [...] per fer-nos capaces de cobrir les nostres necessitats, al mateix temps que s'incrementa el capital natural per les futures generacions* (Holmgren, 2007, p.1). L'enfocament per tant, és crear sistemes ecològicament i econòmicament viables que, tot utilitzant les qualitats inherents de les plantes i dels animals combinades amb les característiques dels paisatges, cobreixin les necessitats d'una comunitat, evitant l'explotació i la contaminació del medi a llarg termini.

El concepte neix a Tasmània com un projecte d'investigació sobre com combinar l'agricultura, l'ecologia i la planificació del territori de manera sostenible; per tant, fent referència inicialment a *agricultura permanent*. Tanmateix, aquesta visió evoluciona arribant a plantejar-se una idea molt més ampla i ambiciosa, englobant altres àmbits i proposant-se com a una **eina per pensar la interacció entre la persona i l'entorn**. Així doncs, el concepte passa d'entendre's únicament com la contracció d'*agricultura permanent o sostenible*, per entendre's com una forma de vida que dóna lloc també a una *cultura permanent o sostenible*. S'entén per tant, com un sistema de **disseny holístic** per crear hàbitats humans sostenibles que permeten **afrontar aspectes de crisi global**, pel coneixement personal i compartit, **aplicable a tots els àmbits de la vida**.

Dit d'una altra manera, la Permacultura representa una filosofia, un moviment que, des d'una visió completament holística, aposta pel disseny, no només d'espais concrets, sinó de sistemes (agrícoles, econòmics, socials, polítics, educatius) amb la finalitat de cercar, per davant de tot, la resiliència dels elements que conformen el sistema en qüestió. Per això, planteja una observació profunda de l'entorn i de cada element que el conformen, per així conèixer les seves múltiples funcions i ubicar-lo en la millor relació amb la resta d'elements.

Imatge 1: La Flor de la Permacultura. Font Pàgina web [Permaculture Principles](#) de Richard Telford

La Flor de la Permacultura mostra aquells **àmbits de la vida**, considerats clau per la creació d'una cultura sostenible i on es creu que cal aplicar reajustaments i canvis. La trajectòria evolutiva en espiral de la flor representa

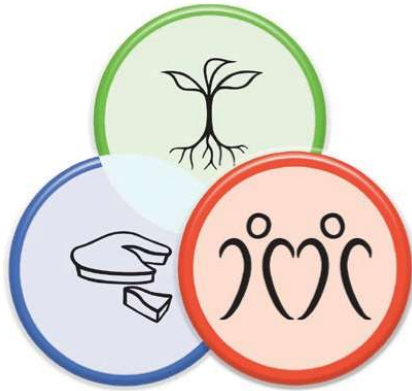
per una banda, l'estreta relació entre tots els temes o àmbits que es mostren; i per altra, un procés que, partint dels principis ètics i de disseny, s'apliquen inicialment a nivell personal i local per continuar aplicant-se a nivell col·lectiu i global.

En cadascun d'aquests àmbits, la Permacultura proposa camps específics d'actuació o accions concretes; alguns es mostren en la següent taula, classificats segons l'àmbit:

ÀMBIT	ACCIONS CONCRETES
Administració de la terra i de la naturalesa	Horts bio-intensius, boscos comestibles, conservació de llavors, recuperació d'aliments rebutjats, collita d'aigua en línia clau, caça i recol·lecció, gestió holística de pastures,...
Construcció	Disseny d'energia sola passiva, materials de construcció naturals, gestió de l'aigua i reciclatge de residus, cases enterrades, edificis autoconstruïts, construcció a prova de desastres naturals,...
Eines i Tecnologia	Reutilització i reciclatge creatiu, eines manuals, bicicletes normals i elèctriques, cuines de llenya eficients i poc contaminants, combustibles de residus orgànics, gasificació de fusta,...
Educació i Cultura	Educació a casa, educació Waldorf, arts i música participatives, ecologia social, investigació activa, cultura de la transició,...
Salut i Benestar Espiritual	Part natural, medicina complementària i integral, ioga, tai-chi, l'esperit de la llar, reviure les cultures indígenes, morir amb dignitat,...
Finances i Economia	Sistemes monetaris locals i regionals, acords per compartir vehicles, inversions ètiques i comerç just, mercats d'agricultors locals i agricultura sostenible, WWOOFing i xarxes similars,...
Tinença de la Terra i Governació Comunitària	Cooperatives i corporacions col·lectives, compartir habitatges i ecoaldees, tecnologia de l'Espai Obert i presa de decisions per consens,...

Taula 1: Àmbits d'actuació de la Permacultura. Font: Elaboració pròpia inspirada en [Permaculture Principles](#)

3.1.2. PRINCIPIS ÈTICS I DE DISSENY

Els principis de la permacultura es deriven de l'estudi del món natural i de les societats preindustrials sostenibles, així doncs, aquesta filosofia construeix basant-se en l'administració de la Terra i de la Natura enteses tant com a font d'inspiració, com a lloc d'aplicació dels principis ètics i de disseny.

Segons Holmgren (2007, p.6), els principis ètics s'han elaborat partint d'investigacions sobre altres comunitats més antigues que han conviscut en harmonia amb el medi ambient. Aquests, es poden definir en tres màximes.

Imatge 2: Ètica de la Permacultura. **Font:** Pàgina web [Permaculture Principles](#) de Richard Telford

- **Cura de la Terra**

És de caràcter ecològic i té com a objectiu l'ús i la manipulació acurada i responsable dels recursos naturals de la vida. Tenir cura de la Terra allà on estigués, sense oblidar que això implica la cura de les persones.

- **Cura de les persones**

És de caràcter social i fa referència a la relació entre la llibertat i la responsabilitat. En aquest aspecte s'han de tenir en compte el dret a decidir sobre la seva vida prioritzant les necessitats i aspiracions individuals i comunes. Per tant, aquest principi parteix de la cura de si

mateix per expandir-la a la comunitària (família, veïns,...). Per tal que es puguin portar a terme les relacions humanes s'han de tenir en compte els principis d'equitat.

- **Compartir amb equitat**

És de caràcter econòmic. Comporta establir límits tant al consum com a la reproducció i distribuir amb justícia els excedents. Per tant, està enfocat a l'autosuficiència i responsabilitat personal davant del consum compulsiu i insostenible. Implica tenir en compte l'autolimitació respecte a les nostres necessitats humanes cap a la Terra i entre els individus i comunitats.

Els principis de disseny de la permacultura són aplicables universalment a qualsevol context i ubicació, encara que els mètodes que expressen poden variar en gran mesura segons el lloc i la situació. Aquests provenen fonamentalment d'una manera de percebre el món des d'un pensament sistèmic, un procés en el que no hi ha judicis, i que per tant, elimina la por al fracàs o error i anima a la participació activa. Els seus fonaments científics radiquen dins la ciència ecològica tot i que han contribuït també altres ciències com la geografia del paisatge i la etnobiologia. Holmgren, organitza la diversitat del pensament permacultural en 12 principis de disseny, el format dels quals és una declaració positiva d'acció amb una icona² i un proverbi tradicional associats, que serveixen per exemplificar-los.

Observa i interactua “La bellesa està als ulls de l’observador”

Si prenem el temps per interactuar amb la natura podem dissenyar solucions aptes per a la nostra situació particular.

Captura i conserva l’energia “Recull el fenc mentre el sol brilla!”

A través de la creació de sistemes de recol·lecció de recursos durant temps d'abundància, podríem usar-los en temps d'escassetat.

Obté un rendiment “No pots treballar amb l’estómac buit”

Assegura que estàs obtenint recompenses realment útils com a part de la feina que estàs realitzant.

Aplica l’autoregulació i accepta la retroalimentació “Els pecats dels pares es castiguen en els fills fins la sèptima generació”

Necessitem reduir les activitats no apropiades per assegurar que els sistemes continuïn funcionant bé.

Usa i valora els recursos i serveis renovables “Deixa que la naturalesa continuï el seu curs”

Aprofita l'abundància de la natura per reduir el nostre comportament consumista i dependent de recursos no renovables.

Deixa de produir residus “Una puntada a temps, estalvia nou”

Valorant i donant-li ús a tots els recursos que estan al nostre abast, res es rebutja.

² Richard Telford, artista Gràfic i permacultor, va dissenyar les icones associades a cada principi, així com la *Imatge 1* i la *Imatge 2* presentades en el document. Els antecedents de Richard com a publicista li van servir per dissenyar les icones del llibre de David Holmgren "Permaculture: Principles and Pathways Beyond Sustainability".

Dissenya des dels patrons fins als detalls “L’arbre no deixa veure el bosc”

Si fem un pas enrere podem observar patrons en la naturalesa i en la societat. Aquests poden formar la base dels nostres dissenys, amb els detalls omplerts mentre avancem.

Integrar més que segregar “Moltes mans fan el treball lleuger”

Posant les coses adequades en els llocs adequats, les relacions es desenvolupen entre aquestes coses i es complementen per donar-se suport.

Utilitza solucions petites i lentes “Lent i segur es guanya la carrera”

Els sistemes petits i lents són més fàcils de mantenir que els més grans, s'aprofita millor els recursos locals i produeix més resultats sostenibles.

Utilitza i valora la diversitat “No posis tots els teus ous a la mateixa cistella”

La diversitat redueix la vulnerabilitat davant d'una sèrie d'amenaques i pren avantatge de la naturalesa única de l'ambient on resideix.

Utilitza les vores i valora el marginal “No pensis que estàs en el bon camí, només perquè hi hagi moltes petjades”

El lloc d'interacció entre coses és l'espai on els esdeveniments més interessants succeeixen, aquests acostumen a ser els elements més valuosos, diversos i productius en el sistema.

Utilitza i respon creativament al canvi “La visió no és veure les coses com són, sinó com seran”

Podem tenir un impacte positiu sobre el canvi inevitable observant-lo acuradament i intervenint en el moment precís.

La pràctica de la Permacultura representa un canvi d'actitud envers la vida, ja que demana un canvi de paradigma cultural on es prioritzi la cooperació i la identificació amb la resta de formes de la naturalesa. La creació de connexions és, de fet, un dels principis de disseny més important. Així doncs, aposta per l'observació acurada, continuada i reflexiva de l'entorn, pel disseny previ igualment acurat, per la creativitat i la capacitat d'adaptació al canvi, pel positivisme, l'autoconeixement i l'autoregulació, la paciència i la previsió, per la interacció i la coresponsabilitat, per l'ús adequat i coherent de la Terra, pel retrobament amb tècniques antigues que poden substituir a aquelles que són més nocives pel desenvolupament humà, per la diversitat entesa com element de riquesa i desenvolupament, per posar en valor allò catalogat com marginal o residu,...

3.2. EDUCACIÓ SOCIAL I PERMACULTURA

Amb la intenció d'apropar les dues disciplines, aquest apartat detalla aquells elements de l'educació social que tenen estreta relació amb els ideals que promou la Permacultura. Tot començant per l'educació ambiental (un camp d'intervenció àmpliament confinat a les tasques de l'educació social), passant per aquells filòsofs i pedagogs que han defensat i demostrat idees similars i/o extrapolables a les de la permacultura i finalitzant amb l'ètica professional de la disciplina.

3.2.1. L'EDUCACIÓ AMBIENTAL COM A FONAMENT DE LA PERMACULTURA

La Permacultura és la filosofia de treballar amb, i no en contra de la naturalesa; d'observació prolongada i reflexiva, en lloc de tasques prolongades i inconscients; d'entendre les plantes i els animals en totes les seves funcions, en lloc de tractar a les àrees com sistemes mono-productius. (Mollison & Slay, 1994, p. 4)

L'educació ambiental va sorgir per tal de **resoldre i preveure els problemes causats per l'impacte que les activitats humanes causen a la biosfera**. En el seu inici, diferents educadors com Hungerford, Giordan i Souchon, van proposar un seguit d'intervencions que tenien com a objectiu l'aprenentatge en la resolució de problemes i habilitats per la gestió ambiental, dins d'un marc científic i tecnològic obert a les diferents realitats socials, per tal de canviar el comportament dels ciutadans. Posteriorment, es va incloure en l'educació ambiental un procés d'anàlisi crític de les diferents realitats ambientals, socials i educatives amb la finalitat de transformar-les. Va sorgir doncs, una educació ambiental que portava a terme un **canvi dinàmic de la comunitat, tenint en compte les característiques socials i culturals específiques de la població i del context particular** (Ruiz a Sauvé, 1999, p.6). Per altra banda, també es va incloure una perspectiva de *desenvolupament biorgional* (Traina y Darley-Hill a Sauvé, 1995, p.6), es va posar èmfasis en una *pedagogia de forma de vida* (Orr a Sauvé, 1999, p.6) i es va treballar el *diàleg de diferents sabers (disciplinaris i no disciplinaris) com estratègia per crear un saber crític per tal de poder contribuir en resoldre problemes o ajudar a projectes locals* (Patiño i altres a Sauvé, 1999, p.6).

És en aquesta mateixa línia en la que es pretén treballar des de la Permacultura, generant processos d'aprenentatge que contribueixin a la creació de medis més sostenibles i potenciant alhora el pensament crític per una transformació de la societat. Com declara un dels principis de la Permacultura, *Aplica l'autoregulació i accepta la retroalimentació*, necessitem reduir les activitats no apropiades per assegurar que els sistemes continuïn funcionant bé.

Amb aquest breu recorregut de la història de l'educació ambiental podem detectar, a mode de resum, que existeixen 3 eixos centrals, tal com proposa Sauvé (1999, p.9): *la persona, la interacció amb els altres i la interacció amb el medi on viu* representats a mode d'esferes en la següent taula i en la corresponent explicació.

- **Esfera personal:** És l'esfera on la identitat de la persona es desenvolupa mitjançant la confrontació amb sí mateixa (característiques, capacitats, límits...). Dintre d'aquesta és on es genera l'autonomia i la responsabilitat personal.
- **Esfera d'alteritat de la interacció amb els altres, tant amb altres individus com amb grups socials:** En aquest lloc, es desenvolupa el sentit de pertinença a un grup. També té cabuda l'educació relacionada amb la cooperació, les relacions interculturals, la pau, la democràcia,...
- **Esfera de les relacions amb l'ambient biofísic:** Aquesta la mesuren les dues anteriors esferes i inclou tots aquells elements biofísics i fenòmens dels ecosistemes, ja siguin d'origen natural, antròpic o una combinació de tots dos. Amb aquesta línia s'aplica una educació que promou una ètica eco-cèntrica.

Imatge 3: Eixos de l'Educació Ambiental. Font: Sauvé, 1999, p.9

3.2.2. EL MEDI NATURAL: UN ELEMENT TRANSFORMADOR

No tenir por de gaudir del que és bell i creure que del món he de rebre d'acord al que li doni.

Anònim

Seguint en la mateixa línia, cal destacar que no és innovadora aquesta idea d'interrelacionar el desenvolupament personal i social de les persones amb la cultura i la vida en comunitat per generar aprenentatges significatius orientats, en última instància, a mantenir l'equilibri del medi natural on habitem. Ha estat una creença molt present des de gairebé els inicis de la humanitat i un plantejament defensat per molts pensadors, filòsofs i pedagogs de la nostra història, fonamentalment a partir de la pedagogia activa.

Parafraçant a Moacir Gadotti, *A la comunitat primitiva l'educació era confiada a tota la comunitat, en funció de la vida i per a la vida: per aprendre a fer ús de l'arc, el nen caçava; per aprendre a nedar, nedava. L'escola era l'aldea. Amb la divisió total del treball, on molts treballaven i pocs es beneficiaven del treball de molts, apareixen les especialitats: empleats, sacerdots, metges, mags,...; l'escola ja no és l'aldea, la vida, funciona en espai on uns aprenen i altres ensenyen* (Gadotti, 1998, p. 8).

A l'Antiga Grècia, filòsofs com **Plató o Aristòtil** defensaven **la comunitat** entesa com quelcom **inherent a l'educació de la humanitat**. Així, Grècia va crear un model d'educació integral que interrelacionava la eficiència individual amb la cultura i la convivència social i política. Més endavant, aquesta idea és exaltada també per altres filòsofs i pedagogs com **Comenio, Kant i Pestalozzi**, vinculats a corrents pedagògiques modernes i al pensament il·lustrat. És en aquesta etapa de la il·lustració, destacada per les revolucions i les guerres i per tant, per la misèria, la inestabilitat, el desequilibri i la degradació social, quan es torna a donar importància a la comunitat i a la seva força per resoldre problemes generats per l'individualisme, ressorgint així la **preocupació per la vida col·lectiva**.

Una altre dels principis compartits per aquests pensadors era el **paidocentrisme**, donant pas a l'anomenada *pedagogia activa*. Pestalozzi, un dels primers precursors d'aquesta pedagogia considera que *és significatiu el reconeixement suprem que fa de la natura, al exposar que som obra de la natura, doncs, que som producte d'aquesta i, per tant, part imprescindible de l'esdevenir humà* (Pestalozzi a Basto, 2011, p. 37).

Per altra banda, Rosseau defensa el plantejament de **la llibertat** del nen com la **base de desenvolupament i l'adequació d'aquest al medi que l'envolta**. *El més valuós de tots els béns no és l'autoritat, sinó la llibertat, per això l'únic que actua segons la seva pròpia voluntat és el que per realitzar-la no té necessitat de l'ajuda de ningú* (Rosseau, 1763, p. 28). També dóna èmfasi a la **cura de la natura, veient-la com a únic medi propens a educar**, ja que afirma que és només en aquest context on l'infant pot desenvolupar la seva curiositat, creativitat i iniciativa. *Motiveu al nostre alumne perquè dediqui temps i atenció als fenòmens de la natura, i despertareu la seva curiositat, però per alimentar no us doneu pressa a satisfer-la. Poseu al seu abast les qüestions i deixeu que les resolgui* (Rosseau, 1763, p. 81). Així doncs, donant lloc també, a aquest espai de pensament crític i atorgant responsabilitat i protagonisme sobre el propi procés a la mateixa persona.

Més endavant, en un context marcat pel pensament pedagògic socialista, trobem altres autors que agafen aquestes idees per retornar-les més elaborades, modificades o adaptades al context; entre ells, Makarenko. Aquest pedagog ucraïnès dels anys 90 i partidari de la pedagogia activa, va ser precursor en el treball amb nens i nenes en situació de risc creant la colònia Gorki per tal d'acollir i fer front a es seves realitats. La colònia es va caracteritzar per generar situacions pràctiques i experiències que feien possible l'aprenentatge, entenent que *el nen no es bo ni dolent per naturalesa sinó que és l'educació la que decideix aquest aspecte en última instància* (Makarenko, 1920), i va establir per tant, una pedagogia basada la **creació de la consciència de grup i el treball productiu en contacte directe amb el medi**, que buscaven com a finalitat **imposar la comunitat per sobre de la individualitat**, demostrant que amb una organització col·lectiva dirigides a metes, lligades a fins socials, es poden despendre els criteris disciplinaris.

Més tard, Freinet situat en un paradigma del pensament pedagògic antiautoritari i influenciat per Rosseau i Pestalozzi, es planteja la idea de l'educació com una **educació del poble que parteix del coneixement propi i vivencial i que forma part de la societat**. De la mateixa manera que Pestalozzi, ell defensava que s'aprenia mentre es realitzava l'acció i creia en la importància de que el context educatiu havia d'estar arrelat al medi i a l'entorn. *En aquest*

moment, Freinet s'adona de la necessitat existent entre treball, societat i individu per tal de que l'educació progressi i així existir la relació entre escola i vida on l'escola ha de preparar per a la vida. (Freinet en García, 2013). Podem observar també una **connotació crítica cap a la societat**, defensant que l'educació ha d'anar dirigida a que les persones esdevinguin **conscients i responsables de la construcció una societat millor**. En les seves paraules: *no el preparem per a servir o per a mantenir el món actual, sinó per a construir la societat que ens garantirà d'una manera més plena el seu desenvolupament* (Freinet, 1990, p.27)

Així doncs, es pot veure com, en la història de les idees pedagògiques, la visió del medi com un element transformador i capaç de potenciar el desenvolupament de les persones, ha estat quelcom molt considerat i defensat. La Permacultura aplicada a l'educació social pretén treballar en i pel medi natural, contribuint en la seva protecció a la vegada que aprofitant-lo com l'espai que permetrà el desenvolupament personal. Entenent per tant, l'entorn natural com quelcom que rep i aporta a la vegada.

3.2.3. L'ÈTICA PROFESSIONAL I LA PERMACULTURA

La llibertat, Sancho, és un dels més preciosos dons que als homes van donar els cels; amb ella no es poden igualar els tresors que tanquen la terra i el mar: per la llibertat, així com per l'honra, es pot i s'ha d'aventurar la vida.

Miguel de Cervantes

Actualment, la disciplina de l'Educació Social està regida per una sèrie de valors, principis, pràctiques i competències professionals que marquen la línia d'actuació de l'educadora o educador social. Per tal d'unificar-les per a totes i tots els professionals de la disciplina, l'any 2006, l'Associació Internacional d'Educadors Socials (AIEJI) va crear un document on constataren les competències que havia de tenir tal professional i l'ètica d'aquest. *La funció de les ètiques professionals és descobrir quins són els principis que fomenten l'activitat, els valors de les finalitats i les virtuts que han de manifestar els professionals per tal d'assolir el béns interns de tal activitat professional.* (Cortina, 2003, p. 33).

Així doncs, en l'anomenat document *Marc Conceptual de les competències de l'educador social*, es parla de la definició de la pròpia disciplina, però sobretot d'aquells valors pels quals aquesta es regeix:

El treball professional de les educadores i els educadors socials es basa en valors humanistes i democràtics. Les educadores i els educadors socials promouen la igualtat i el respecte cap a totes les persones, prestant una especial atenció a les necessitats de cada individu (...) El respecte, l'atenció i l'empatia pels usuaris i les seves famílies, la solidaritat cap a els grups vulnerables, la batalla contra la pobresa i la lluita per la justícia social, formen els fonaments de la professió de les educadores i els educadors socials. (AIEJI, 2008, p. 30).

El que es pot veure en aquest paràgraf és la importància de l'ètica en la pràctica en sí. Aquesta, de la mateixa manera que la Permacultura, té un caràcter transformador que vetlla pel benestar i la cura del màxim nombre de persones, ja que la seva base ètica és la de la Declaració Universal dels Drets Humans.

La disciplina en qüestió actua des de la pràctica educativa i, en molts dels casos, seguint una metodologia comunitària, cooperant i no competitiva, basada en models pedagogs de la Il·lustració com Pestalozzi, Freinet, Makarenko i, anteriorment, Rosseau.

Les educadores i els educadors socials treballen en total cooperació amb els usuaris per facilitar i potenciar la capacitat de les persones per encarar i exercir control sobre les seves vides. L'empoderament, guiat per la dignitat i el respecte, és un dels elements essencials de la pràctica professional de les educadores i els educadors socials. (AIEIJ, 2008, p. 31).

L'educació social, té un codi deontològic que concreta l'ètica d'aquesta professió. Per a aquesta investigació es centrarà l'atenció en l'educador/a social en relació amb el subjecte de l'acció socioeducativa la qual està formada per un seguit d'articles que parlen sobre l'actuació del professional. Parla del tracte igualitari sense discriminació, d'evitar l'ús de mètodes i tècniques que atemptin contra la dignitat de les persones al mateix temps que utilitzar nocions i termes que no puguin generar etiquetes discriminatòries, tenir en compte la decisió de la persona o representant legal tant durant el procés com en la finalització de l'acció, evitar tota relació que suposi una dependència afectiva o íntima, conèixer la situació concreta de l'entorn més proper, potenciar els

recursos personals i socials d'aquest entorn més proper i del subjecte de la mateixa manera que és coneixedor de les xarxes i serveis comunitaris que poden complementar la tasca i finalment, mantenir una rigurositat amb el tractament de la informació i la seva confidencialitat (ASEDES, 2007).

Es pot veure com, dins la mateixa professionalitat de l'educadora o educador social, es requereix l'adquisició d'uns certs valors ètics que donen garantia a l'èxit de la seva praxi. Així doncs, la pràctica socioeducativa està estretament lligada amb la posada en pràctica de la Permacultura, doncs aquesta també implica un seguit de principis ètics. Alguns dels valors compartits per ambdues disciplines són: la igualtat, el respecte, l'empatia, la convivència, la cooperació, el compromís, l'autorealització, el suport mutu, la justícia i la llibertat, entre altres.

Segons Nietzsche *la vida, i només la vida és el fonament últim de tots els valors*. En la seva primera dissertació parla de la diferència entre dues morals, la dels senyors per una banda la qual defensava que bo era tot allò que fes elevar a l'individu; i la dels esclaus que defensava la moral del ramat i mediocritat que es basava en la venjança de la vida superior. Però va ser necessària la transvaloració dels valors que suposarà el retorn a l'origen. La moral d'esclaus es basava en aquells valors que de servei, d'obediència, de respecte, caritat, humilitat, de compassió, degut a que havien de complaure al seu amo. I va ser necessari un canvi en aquest paradigma que va causar que els valors morals que defensaven els esclaus fossin rellevants davant de la creença d'aquells que només vetllaven per a la superioritat de l'ésser humà. El qual no tenia en compte el poble, sinó a l'individu en particular, mentre que el d'esclaus representava a tot al poble. La lluita per a la igualtat i dignitat de les persones i pel seu desenvolupament.

Els jueus han portat a efecte aquell prodigi d'inversió dels valors gràcies al qual la vida a la terra ha adquirit, per a uns quants mil·lennis, un nou i perillós atractiu: - els seus profetes han fos, reduint-les a una sola, les paraules ric, ateu, malvat, violent, i han transformat per primera vegada la paraula món en una paraula infamant. En aquesta invenció de valors (...) resideix la importància del poble jueu: amb ell comença la rebel·lió dels esclaus en la moral. (Nietzsche, 1988).

Segons el que descriu Nietzsche es veu una estreta relació amb el principi d'equitat de la Permacultura en quan a que el poble lluita per a la millora de les seves condicions, sobretot econòmiques, que són tan diferents a les altres classes socials existents en el context; és a dir, que vol una dignitat per al seu desenvolupament. L'enfocament del poble per una autosuficiència que potenciarà la seva pròpia qualitat de vida al mateix temps que la de l'entorn.

4. EL CAS: HORT PERMACOMUNAL I BOSC COMESTIBLE A CAN MASDEU

Donat que fa tan sols 37 anys que va aparèixer la Permacultura com a tal, la quantitat d'experiències pràctiques reconegudes en aquest sentit són escasses, sobretot a Barcelona, on encara és un concepte força desconegut per a la majoria de ciutadans. És cert però, que cada vegada més, s'aposta per projectes, activitats i pràctiques relacionades amb l'educació mediambiental, l'autosuficiència i l'autogestió, esdevenint alternatives al sistema capitalista i solucions a les conseqüències que aquest ha comportat i que comporta encara.

Després de fer un recorregut per totes les entitats Permaculturals de Barcelona³, he descobert que, a més de ser força escasses, moltes estan encara en procés d'activar-se. Per això, he escollit l'associació **Permacultura Barcelona**, una de les precursoras a nivell pràctic a la ciutat de Barcelona i la que més accions està portant a terme en l'actualitat. A més, cal destacar que el seu equip organitzatiu ha estat el que major interès ha mostrat en la col·laboració d'aquest treball, malgrat que la petició de dita col·laboració ha estat sol·licitada a quatre de les cinc entitats.

Permacultura Barcelona és una nova associació creada al centre de Barcelona per a difondre la Permacultura. Així doncs, aquesta és la principal xarxa a través de la qual els i les ciutadanes poden informar-se i/o informar sobre la majoria de les activitats que es portin a terme a la ciutat. *És un organisme social viu que es dedica a la transformació ecològica i social amb vocació a l'empoderament i al creixement en resiliència. S'inspira en els principis ètics (Cura de la terra, Cura de la gent i Repartició equitativa dels excedents de la producció) i de disseny de la Permacultura, implicant a la comunitat local en un procés col·lectiu per a una participació activa. Treballa en xarxa, proposant diverses activitats teòriques i pràctiques projectant un canvi de paradigma, amb una societat resilient, solidària i respectuosa amb el medi ambient* (descripció llarga extreta del lloc web Permacultura Barcelona a Facebook)

Aquesta associació fa ús de la nova i molt utilitzada xarxa social *Facebook* com a principal mecanisme per difondre i compartir tota la informació. Tot i

³ Aquest recorregut es mostra detalladament als annexos, on es presenta un llistat de totes les entitats de Permacultura a la ciutat de Barcelona. A més, es mostra també l'estat, a la mateixa ciutat, de les accions que promou la Permacultura en l'àmbit educatiu i cultural.

que també tenen un canal a Youtube, un compte a *Twitter* i una pàgina web. Així doncs, tota persona adscrita a alguna d'aquestes xarxes socials pot informar-se, alhora que informar, dels esdeveniments, cursos, xerrades, trobades i tota mena d'activitats que es realitzin a Barcelona relacionades amb la Permacultura. Tanmateix, des de l'associació també s'organitzen diferents activitats regulars, la majoria de les quals es realitzen a Can Masdeu. A part d'aquestes activitats regulars, el grups de formadors de l'associació imparteix tallers i cursos teòrics i pràctics sobre Permacultura. També es realitzen presentacions, xerrades i debats entorn a aquesta filosofia en horaris i espais diferents, els quals van publicant a les xarxes socials.

L'Hort Permacomunal i el Bosc comestible, en endavant HP i BC, són dos dels projectes regulars que es realitzen a **Can Masdeu** per l'associació. El **Bosc Comestible** és un projecte que consisteix en crear un sistema perenne amb un manteniment mínim que permet l'estalvi d'aigua, energia i diners, per tal d'obtenir aliments, llenya, plantes medicinals,... o sobretot crear bellesa, benestar, salut i contribuir a incrementar la biodiversitat i a frenar l'escalfament de la Terra. **L'Hort Permacomunal** és un espai verd reconvertit en un petit ecosistema per a la producció d'aliments, el reciclatge de residus i l'atracció de la biodiversitat. En aquests projectes participen veïns del barri, habitants de Can Masdeu, persones formadores o facilitadores de l'associació PB i altres persones que han sentit curiositat per aquestes activitats. Així doncs, proporcionen la creació exitosa de relacions d'aprenentatge entre persones amb històries, contextos, orígens, cultures,... molt diferents. S'han escollit aquests dos projectes per diferents raons: la primera, és perquè l'associació va començar amb el projecte de Bosc Comestible en aquest espai i per tant, és el projecte amb més trajectòria; en segon lloc, aquest dos projectes són els que en l'actualitat funcionen millor, amb major activitat i participació.; i tercera raó, perquè l'entorn on es realitzen (la Vall de Can Masdeu) és un espai molt complet, amb molta diversitat, riquesa natural i activitat social.

L'edifici de Can Masdeu, una antiga leproseria aïllada de la ciutat, va ser ocupat al 2001 per un divers grup de joves, després de 50 anys d'abandonament, i van començar a restaurar-lo per convertir-lo en habitatge i centre social. Per fer front a la denúncia presentada pels propietaris (L'Hospital de Sant Pau), es van penjar durant varis dies de les finestres i d'altres llocs de la façana, recolzats a més per centenars de persones acampades a la vall. Finalment, es va anular l'ordre de desallotjament argumentant que "el dret de la vida està per sobre del dret de propietat". Sens dubte, la resistència dels okupes de Can Masdeu va ser exemplar

Des del primer dia d'ocupació, els habitants de Can Masdeu es van fixar dos objectius prioritaris: vetllar per la conservació del caràcter natural de la vall i recuperar el seu ús i gestió comunitaris. La vall de Can Masdeu se situa en un dels tres barrancs pertanyents a 9 Barris, una barriada perifèrica al vessant barceloní del Parc de Collserola. Es tracta d'una zona de gran valor agroforestal que assegura la biodiversitat i la connexió entre els diferents ecosistemes naturals de la zona. Una cosa que sembla importar poc als seus propietaris, que en els últims anys han dut a terme diversos intents d'especulació amb el terreny, que només han pogut ser paralitzats gràcies a l'existència d'un fort associacionisme local. Els habitants de Can Masdeu, units a la resta d'associacions locals, exigeixen la requalificació de la vall, perquè passi de zona d'equipaments a zona agrícola, i acabar així amb qualsevol intent futur d'urbanitzar aquest espai natural.

Permacultura Barcelona va descobrir aquest espai natural per dur a terme els seus projectes degut a que *el creador, el somiador d'aquesta associació, Alfred Decker, va estar convivint durant quatre anys a la masia. Va ser però, amb l'arribada del 15M quan Alfred va tenir la intuïció de connectar el seu projecte amb els moviments socials* (cocreador i participant 1 dels projectes BC i HP, 2015). Can Masdeu es converteix en l'entorn idoni, no tan sols pel gran i divers espai natural que l'envolta, sinó també per tota l'activitat social i educativa que es realitza allà, pel bon ambient que es respira entre les habitants de la casa, perquè d'alguna manera o altre ambdós projectes comparteixen objectius i ideologia, perquè és una zona per on transita gent de totes les cultures, amb idees i projectes molt diversos i interessants,...

Poc a poc, Alfred va començar a contactar amb persones que s'ocupaven de la Permacultura o que tenien alguna idea o interès sobre el tema i es va crear un grup organitzatiu o facilitador al que s'anomena el Cercle (cocreador i participant 1 dels projectes BC i HP, 2015). La idea inicial era impulsar un moviment social, horitzontal i urbà fent ús de la Permacultura sobre els set diferents àmbits que la conformen. A través de cadascun d'aquests camps d'actuació, dividits en comissions, es comencen realitzar activitats i projectes. Per exemple, en l'àmbit d'Administració de la Terra es treballa el Bosc Comestible; a través de l'àmbit d'Economia i Finances es realitzen rodes de canvi: en l'àmbit d'Educació i Cultura es realitzen cursos certificats en Permacultura amb la intenció de multiplicar aquests coneixements,... Per problemes organitzatius es va decidir reestructurar l'equip eliminant les comissions i centrant l'atenció només en els projectes que si estaven funcionant. És aquí on apareixen els projectes del Bosc Comestible i Hort Permacomunal, que juntament amb els Cursos Certificats de Disseny en Permacultura, són dos dels projectes que millor funcionaven i funcionen ara també.

5. METODOLOGIA

5.1. JUSTIFICACIÓ I OBJECTIU DE LA METODOLOGIA

Per posar en marxa aquesta investigació, s'ha cregut més convenient emprar una metodologia qualitativa⁴ fent ús de l'estudi de cas com a mètode principal; tot i que s'ha fet ús també d'un instrument quantitatiu, el qüestionari. En aquest cas, es pretén obtenir un coneixement en profunditat sobre les raons i motivacions per les quals els i les participants dels projectes permaculturals de Can Masdeu realitzen aquesta activitat, i així, definir les implicacions educatives que comporta en cada cas. Donat que la Permacultura és una pràctica força nova, o si més no, de la que no es coneixen gaires pràctiques, s'ha cregut òptim realitzar una investigació des de dins, convertint-se així la investigadora, en actriu del procés.

Segons Stake, R. (1998, p.11) *l'estudi de casos és l'estudi de la particularitat i de la complexitat d'un cas singular, per arribar a comprendre la seva activitat en circumstàncies importants*. És un mètode per tant, que implica un procés d'indagació en profunditat i sistemàtic d'unitats socials o entitats educatives úniques i que es proposa obtenir un coneixement de l'objecte d'estudi en la seva singularitat i en el seu propi context natural. És apropiat per captar elements significants de la vida real de les persones i grups on interactuen conjuntament un gran nombre de factors, de manera que permet fer justícia a la complexitat i riquesa de les situacions socials concretes i reals. Les seves característiques principals són:

- Descriptiu: Pretén descriure i analitzar detalladament
- Particularista: Estudia les particularitats d'un cas concret
- Heurístic: Es basa en regles empíriques per estudiar el cas
- Inductiu: Obté conclusions generals a partir de premisses particulars

⁴ Metodologia comprensiva i subjectiva, en tant que explica la realitat des de dintre, és a dir, a partir dels discursos, valoracions, interpretacions dels individus o actors socials

A grans trets, la investigació consisteix en comprendre, analitzar i descriure detalladament la unitat social i, suposadament educativa, formada pel grup de persones que participen en els projectes de permacultura a Can Masdeu, explicats i definits al punt 4. Com hem comentat però, per reafirmar el supòsit de que la Permacultura és una pràctica bastant desconeguda, es va passar un qüestionari inicial a una classe de quart d'Educació Social de la Universitat de Barcelona en el que només un 15% dels i les estudiants van respondre que coneixien o havien sentit a parlar sobre aquesta pràctica. Aquests resultats esdevenen un punt de partida de la recerca i deixen en evidència la manca de visibilització de la Permacultura en el món acadèmic.

D'acord amb aquesta metodologia i mètode, el present treball ha estat realitzat a partir de la combinació de diferents tècniques de recollida de dades com són les entrevistes en profunditat, l'observació participant i el qüestionari inicial. Cal destacar també, que s'ha realitzat una àmplia recerca bibliogràfica i per Internet amb la finalitat d'ampliar la informació obtinguda a través de la resta de tècniques d'investigació; a més, com hem comentat anteriorment, ha estat de gran valor per construir la conceptualització i contextualització que fonamenten aquest estudi. Per tal d'aclarir la justificació del mètode escollit i la triangulació de dades, en la següent taula es mostren les tècniques, estratègies i altres accions realitzades amb l'objectiu principal pel qual s'han escollit i fet servir.

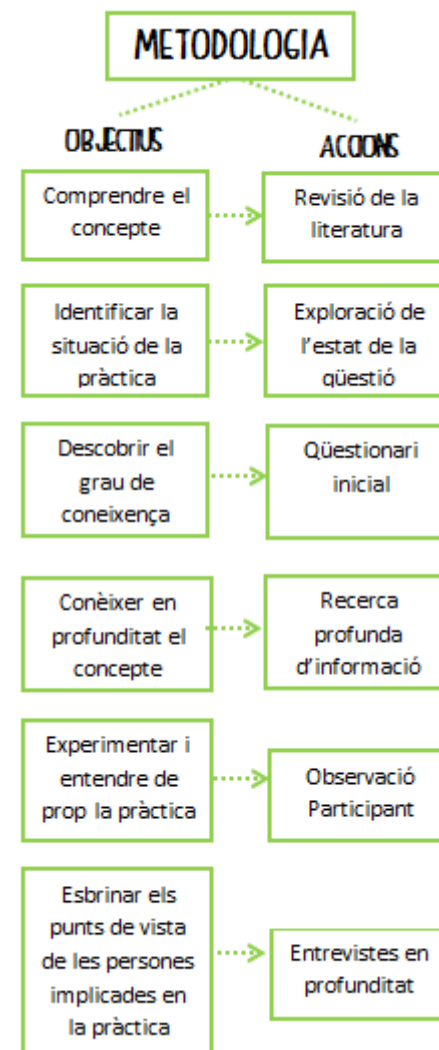

Figura 3: Triangulació de les estratègies. Font: Creació pròpia

5.2. TÈCNiques d'INVESTIGACIÓ

El qüestionari

S'ha realitzat un breu estudi inicial fent ús del qüestionari, com a tècnica d'enquesta, per investigar el grau de coneixement en vers la Permacultura dels i les estudiants de quart d'Educació Social de la Universitat de Barcelona i així, reafirmar la importància de la investigació en qüestió. Concretament s'ha passat un qüestionari de cinc preguntes⁵ a tretze alumnes de l'assignatura *Investigació Socioeducativa*. Dit qüestionari s'ha realitzat a distància, a través de l'aplicatiu de Google; amb preguntes majoritàriament tancades i amb un objectiu purament descriptiu; l'estudi és retrospectiu (descobrir un fenomen que ja ha succeït) i transversal (dirigit a un grup de persones en un únic moment). Certament, la mostra del qüestionari és reduïda i concreta; no obstant, ha estat una evidència més de la manca de coneixença sobre el tema. Així doncs, esdevé simplement un petit pas previ a la pròpia investigació i no és per tant, una part tant significativa dels resultats.

L'observació participant

L'observació és un procediment encaminat a construir una percepció reflexionada de la realitat, interpretant-la i captant el seu significat. Aquest procés ha de quedar registrat, fent ús de diferents recursos físics per tal de que allò registrat prevalgui. En aquest cas concret, s'ha dut a terme l'observació participant, una estratègia d'investigació social en la qual la investigadora té una presència directa dins el grup o la realitat social analitzada, durant un període de temps relativament llarg.

L'observació realitzada per obtenir les dades que es recullen en el present estudi, s'ha fet a dos dels projectes de Permacultura de la Vall de Can Masdeu: l'Hort Permacomunal i el Bosc Comestible. Tota aquesta informació obtinguda durant les activitats, xerrades, assemblees,... han servit també per crear els

⁵ Les preguntes es troben desenvolupades a les pàgines 28, 29, 30 i 31, amb el buidatge corresponent de les respostes.

guions de les diferents entrevistes realitzades. Els registres d'observació escollits són narratius (notes de camp i registres anecdòtics) i tecnològics (visuals i audiovisuals). El meu procés d'observació participant ha passat per diverses fases. A l'inici de l'experiència, l'observació no es regia sota cap criteri i em dedicava a conèixer i descobrir tot el que tenia al meu abast, tractant d'establir relacions amb la resta de participants, formadors, visitants i habitants de la casa. L'únic objectiu en aquesta etapa de la investigació era integrar-me en el grup per tal de construir una idea global de fenomen que volia estudiar. Poc a poc, l'observació es va anar concretant, establint alguns focus d'atenció prioritaris, tot i que sempre flexibles i adaptables al transcurs dels fets succeïts. Finalment, vaig establir quatre variables de tal manera que em permetessin analitzar la vessant socioeducativa d'aquests dos projectes.

L'entrevista en profunditat

L'entrevista és una tècnica de recollida d'informació que implica un procés comunicatiu entre els o les participants. L'objectiu és obtenir informació *sobre esdeveniments viscuts i aspectes subjectius de la persona com les creences, les actituds, les opinions, els valors, en relació amb la situació que s'està estudiant*. (Bisquerra, 2012, p. 337). Les entrevistes proveeixen d'una gran riquesa informativa, en el sentit que la informació és contextualitzada i personalitzada. També ofereixen la possibilitat d'aclariments i aprofundiments, i donen, per tant, accés a informació difícil d'observar.

Les entrevistes realitzades en aquesta investigació són de tipus reflexiva o en profunditat d'orientació comunicativa, ja que hi ha diverses preguntes obertes o, millor dit, idees, a partir de les quals l'entrevista es desenvolupa segons la direcció que agafa la persona o persones entrevistades. El guió té preguntes d'ampli espectre, sense una estructura predeterminada concreta. Aquestes entrevistes permeten que la persona entrevistada produeixi els seus propis relats sobre el seu món social, i encara que la validesa no sigui absoluta, resulten una font d'informació important. El guió ha estat, per una banda, l'eina per crear una relació dinàmica de generació de temes de discussió entre l'entrevistadora i el/la entrevistada. I, per altra banda, ha servit per cobrir tots els temes d'interès d'aquest estudi.

Les entrevistes s'han realitzat a les persones que participen amb més assiduitat en ambdós projectes i a les que formen part de l'equip organitzatiu i facilitador de Permacultura BCN, per tal d'obtenir diferents punts de vista. Aquestes han estat enregistrades amb una gravadora i posteriorment escoltades

per a extreure'n la informació rellevant per la recerca. No s'ha considerat necessària la transcripció, ja que no es buscava un anàlisi de discurs de la persona entrevistada sinó la descripció de cadascun dels projectes, des de la perspectiva de les persones implicades.

5.3. ÈTICA DE LA INVESTIGACIÓ

Aquest estudi ha estat realitzat sense perdre de vista l'ètica inherent a qualsevol investigació. Atenent al principi d'honestedat, presentat al document *Codi de bones pràctiques en recerca*, publicat per la Universitat de Barcelona (2010, p. 4), totes les dades i la informació obtinguda a través de la recerca bibliogràfica està expressada tenint en compte els criteris de citació segons la 6a Edició de la Normativa Apa; així doncs, atorgant veracitat al marc teòric i sense destruir les fonts. A més, hi ha hagut un compromís amb actualitzar els temes vigents que conformen el treball, parlant així d'informació actualitzada. També s'ha tractat de redactar aquest estudi amb claredat i amb una estructura senzilla amb la finalitat que sigui comprensible per a qualsevol persona que es pugui interessar.

Pel que fa a la part pràctica de la investigació, destacar en primer lloc que hi ha hagut un consentiment informat de totes les persones i entitats que han col·laborat en la conformació dels resultats; i òbviament, s'ha tingut present en tot moment la privacitat i confidencialitat de dades d'aquestes persones. És per això que s'ha respectat l'anonimat de tots els relats personals que pugin aparèixer al llarg del document, aportant només aquella informació útil per la construcció del material i prescindint d'aquells aspectes més íntims que, tot i que poden ser interessants, no donen forma al document.

Les entrevistes han estat realitzades i enregistrades sota l'autorització de cadascuna de les entrevistades. A més, creant un clima de confiança, força informal, i deixant espai per que la persona pogués respondre a les preguntes amb total llibertat. Així doncs, en l'inici de les entrevistes s'ha deixat clar que tenien el dret absolut de decidir què respondre i què no.

6. PRESENTACIÓ I ANÀLISI DELS RESULTATS

Del procés que s'ha seguit per realitzar aquest treball, se n'extreuen diferents resultats, que a continuació es defineixen i analitzen dividits en tres grans blocs.

El primer bloc és la matriu del buidatge de dades del qüestionari previ que es va realitzar per reafirmar la idea d'aquesta investigació. I com ja s'ha comentat, serveixen per corroborar la meua hipòtesi de partida sobre el desconeixement del tema.

En el segon bloc, es mostren les dades i la informació obtinguda a través de les entrevistes i l'observació dels dos projectes objectes d'estudi, tot analitzant la vessant socioeducativa de cada variable. I per últim, en el tercer, s'ha tractat de contrastar l'anàlisi anterior d'ambdós projectes, amb altres entrevistes realitzades, documents cercats i experiències, per tal de definir la Permacultura com un recurs socioeducatiu.

Per tant, els resultats es presenten des d'allò més particular a allò general, introduint alhora les reflexions i conclusions extretes durant el procés d'investigació.

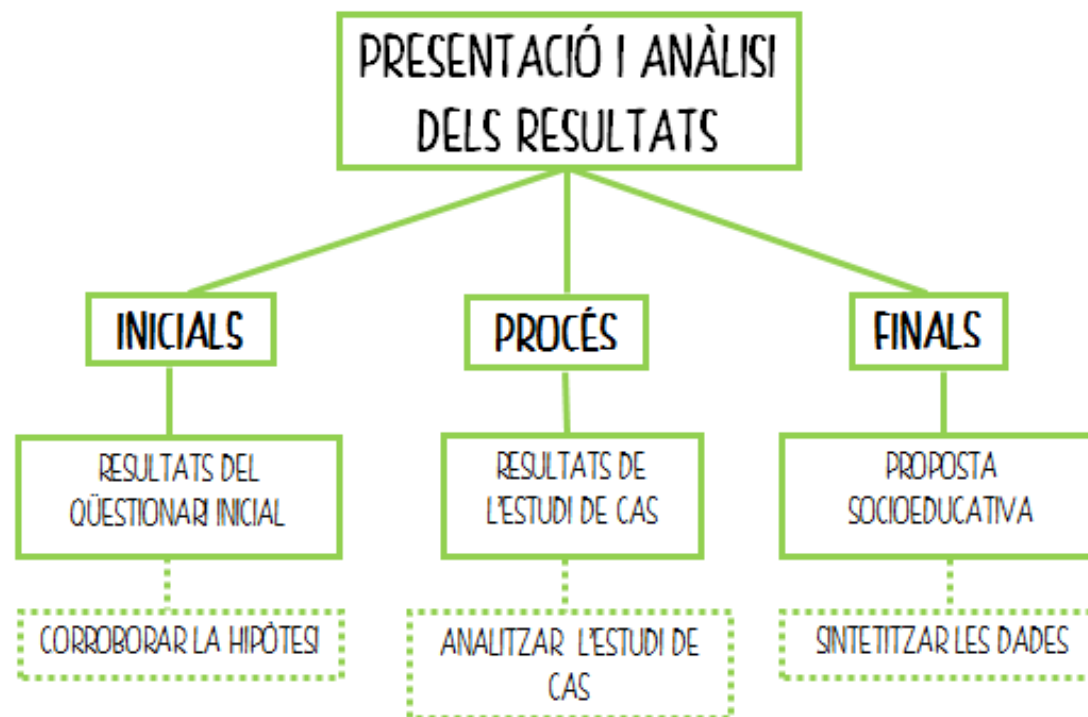

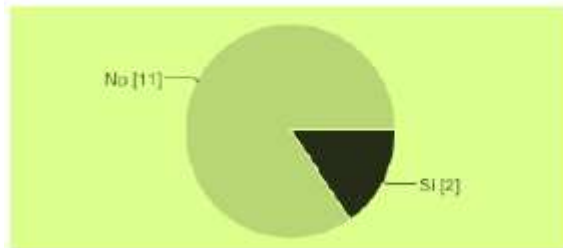
Figura 4: Resultats de l'estudi. Font: Elaboració pròpia

6.1. RESULTATS DEL QÜESTIONARI INICIAL

En aquest apartat presentem la matriu del buidatge de les dades resultants del qüestionari inicial, que ens ha permès identificar el grau de coneixement sobre la permacultura en el món acadèmic. Cal destacar, que a més de realitzar aquest breu qüestionari a les estudiants, s'ha tractat de reafirmar el supòsit revistant la literatura, explorant l'estat de la qüestió i parlant amb altres agents educatius com professores, educadores i altres estudiants d'educació social, d'una manera però, més informal.

- **Coneixement sobre el concepte**

Has sentit mai a parlar de la Permacultura?

Gràfic 1: Coneixença de la Permacultura Font: Creació pròpia

Si	2	15%
No	11	85%

De les tretze persones preguntades, onze van respondre que mai havien sentit a parlar sobre aquest concepte, tot i que si coneixien altres pràctiques de vida alternatives al consum irresponsable. Així doncs, gran part dels estudiants desconeixen la Permacultura i el gran món que aquesta representa. Així doncs, reafirmem que existeix una gran manca de difusió deguda possiblement a la falta de reconeixement social, cosa que pot no interessar. Si més no, tampoc resulta completament desconeguda, i podem observar que pot a poc es va apropant cada vegada a més col·lectius, àmbits i tipus de persones.

- **Coneixença sobre models de vida alternatius**

Quins models de la vida alternatius del consum coneixes?

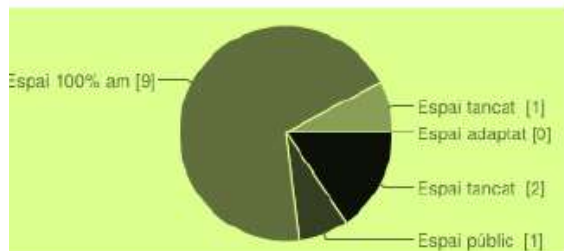
CATEGORIA	DEFINICIÓ	FRAGMENT	FREQÜÈNCIA	%
Alimentari	Relacionat amb tot allò que mengem.	<i>"Hort urbà"</i> <i>"A nivell alimentari, menjar vegà, vegetarià i ecològic"</i>	5	38,46%
Intercanvi	Bassat en l'intercanvi de productes i serveis i no a l'acumulació de riqueses.	<i>"s'intercanvien productes, no monedes."</i> <i>"Intercanvi roba de segona mà, banc dels temps."</i>	4	23,07%
Consum responsable	Adreçat a viure amb allò necessari o mínims.	<i>"Autosuficiència, petit comerç"</i> <i>"Consum de subministres bàsics, generar els mínims residus"</i>	3	11,1%
Total de respostes		13		

Taula 2: Models de vida alternatius. Font: Creació pròpia

Tot i que la majoria havia respost que no havien sentit a parlar sobre la permacultura, si que coneixen moltes pràctiques i accions estretament relacionades amb aquesta ideologia. L'Hort urbà, l'autosuficiència, el consum i la producció responsable d'aliments, els models econòmics alternatius com el banc del temps,... són accions concretes que promou la Permacultura dins de cadascun dels seus àmbits. Així doncs, aquesta filosofia de vida no queda tan lluny de les estudiants d'Educació Social.

- **Importància de l'entorn**

Segons el teu parer, quin consideres l'espai més adient per a la realització d'una intervenció socioeducativa?

Gràfic 2: Importància de l'entorn en la intervenció socioeducativa Font: Creació pròpia

Gran part de les estudiants han escollit l'entorn natural com l'espai més adient per realitzar intervencions socioeducatives, per davant d'espais tancats i inclús, de zones verdes urbanes com els parcs o els jardins.

- **Escala de valors**

Quins són els valors que prioritaries en una intervenció social?

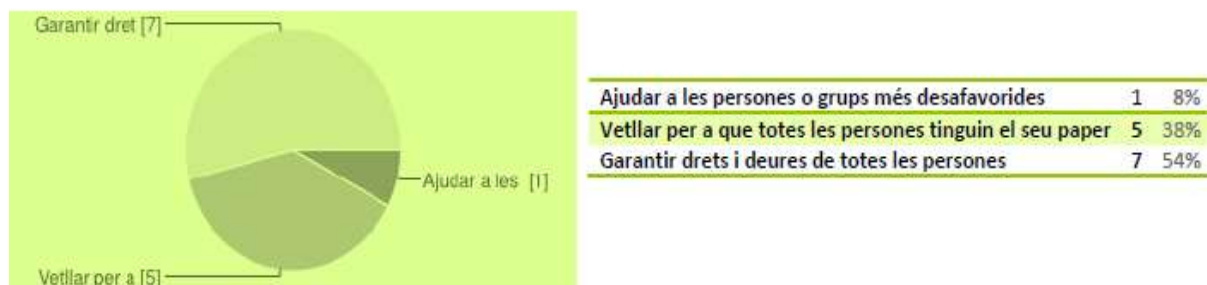
Respecte	12	92%
Igualtat	3	23%
Justícia	1	8%
Autonomia	10	77%
Llibertat	4	31%
Amor	4	31%
altre	1	8%

Gràfic 3: Els valors de l'educació social. Font: Creació pròpia

El respecte, l'autonomia i la llibertat són els valors que prioritzen les estudiants de l'educació social, justament aquells que amb major incidència promou la Permacultura. El respecte a l'entorn i a les persones que et rodeja es podria traduir en dues de les tres ètiques bàsiques de la Permacultura: *la cura de la terra i la cura de les persones*. L'autonomia i la llibertat l'ofereix la mateixa pràctica en si (les tècniques i els principis de disseny), en que cadascú és protagonista i responsable del seu procés d'aprenentatge.

- **Definició de l'educació social**

Quin objectiu creu que s'acosta més a la definició d'Educació Social?

Gràfic 4: Finalitat de l'educació social Font: Creació pròpia

aquest sentit es pot observar que atorguen una funció transformadora de la societat i un enfoc molt més general, entenent que dites pràctiques han de ser accessibles a qualsevol persona, i no només a les més desfavorides. La pràctica de la permacultura és un bon mitjà per reprendre el dret a autogestionar els espais comuns, per tal de promoure una vida col·lectiva responsable, sense exclusivitats.

En general, el conjunt de persones que ha participat del qüestionari té força consciència sobre models o pràctiques de vida alternatives al consum irresponsable i, tot i que explícitament no coneixen què és la Permacultura, sí que tenen una mera idea del que pot ésser. Cal destacar que una gran majoria ha defensat l'espai 100% natural com l'entorn més idoni per a la realització d'una intervenció socioeducativa, tal i com planteja la Permacultura. D'altra banda, els valors destacats com principals a transmetre des de l'Educació Social han estat el respecte i l'autonomia, els quals formen part també de la base ètica de la Permacultura. Aquest resultat ens demostren que encara és escàs el reconeixement i la conscienciació sobre els diferents models de vida autosuficients i sostenibles, però que paradoxalment, es considera positiu i enriquidor un entorn d'aquestes característiques per dur a terme intervencions socioeducatives. És per aquest motiu, que s'ha considerat un bon objecte d'estudi, original, innovador i sobretot, amb la necessitat de donar-se a conèixer.

6.2. RESULTATS DE L'ESTUDI DEL CAS "HORT PERMACOMUNAL I BOSC COMESTIBLE A CAN MASDEU"

Durant una mica més de quatre mesos he estat participant de manera activa en ambdós projectes, un o dos dies per setmana segons les disponibilitats tant personals com de la resta de grup. Tot i que m'he involucrat en les activitats com qualsevol altre persona, he tractat de no perdre el rol d'investigadora, encara que en alguns moments resultava una àrdua tasca.

A l'hora de sintetitzar aquesta tasca, s'han establert quatre variables: participants, activitats, principis metodològics i funcions educatives. S'han escollit aquestes variables perquè, al meu parer, són molt significatives per un projecte socioeducatiu i per tant, facilita la seva aproximació. No obstant, en cadascun dels apartats concrets s'especifica la seva justificació.

Les dues primeres han estat descrites gràcies a l'observació participant i a les entrevistes, mentre que les dues últimes és la interpretació i l'anàlisi de la informació obtinguda gràcies a les dues estratègies esmentades.

6.2.1. PARTICIPANTS

En aquest apartat s'expliquen les característiques del grup i algunes de les situacions personals que les ha motivat a participar-hi, les més significatives per la construcció de l'estudi. Aquest apartat serà útil per entendre l'enfocament de la pràctica, per conèixer el col·lectiu de persones que s'interessa majoritàriament per aquesta, per descobrir alguns aspectes de les històries i situacions vitals que les porta a implicar-se i l'impacte que pot generar aquesta participació en aquestes situacions;

Donat que no és un grup fixe i que durant cada jornada alguns arriben i altres se'n van, podríem dir que està en constant moviment i construcció, i que la població que acull Can Masdeu és variada. Per aquest motiu, si la intentem definir correm el risc d'etiquetar a les persones. No obstant això, i malgrat el risc que suposa, considero necessari assenyalar algunes de les característiques més comunes entre aquestes persones, informació que pot ajudar per una banda, a destruir estereotips i prejudicis en vers aquest tipus de pràctiques alternatives, i per altra, a entendre a grans trets el col·lectiu al qual s'adrecen aquests dos projectes en concret.

L'aspecte que més caracteritza al grup de participants és la **diversitat**. Les persones que venen al BC i a l'HP acostumen a ser de diferents edats, orígens, cultures; amb diferents interessos, motivacions, expectatives i objectius; amb històries de vida, situacions vitals i personals molts dispars. El grup es conforma, per tant, per persones majoritàriament adultes provinents de diferents països i contextos. Donant èmfasi a aquest aspecte, al BC i a l'HP es contempla la diversitat com un element de riquesa i desenvolupament personal, grupal i comunitari. En aquest espai no es coexisteix amb les diferències, sinó que es conviu amb elles. És a dir, totes les opinions, idees, necessitats, trets culturals,... de cada persones, són benvingudes i es tenen molt presents.

Una altra característica que els defineix com a grup és l'**horitzontalitat**. Bé és cert que les persones acostumen a adquirir un rol determinat, en funció del caràcter i personalitat de cadascú o dels diferents rols existents al grup; així el grup és va reestructurant per si sol alhora que cada persona adquireix un rol determinat. No obstant això, no existeixen jerarquies, ni funcions amb major o menor responsabilitat.

Un tret característic que la majoria dels i les participants tenen en comú és l'**interès per models de vida alternatius** i la convicció de que aquests són possibles, i no utòpics, relativament fàcils de crear i que formen part del camí correcte de la humanitat. En aquets sentit, moltes

d'elles tenen la **necessitat de reconnectar amb la naturalesa** i amb si mateixes, de trobar il·lusions, motivacions i projectes vitals que les faci sentir realitzades, coherents amb els seus ideals més purs.

[...] i d'adolescent vaig començar a beure alcohol i a fumar porros. No estudiava, no treballava, no feia res ni volia fer-ho. A través d'un programa de desintoxicació i altres teràpies alternatives que vaig descobrir i realitzar, vaig començar a activar la meva ment i el meu cos. Vaig fer un curs de forestal a través de Barcelona Activa, per fer alguna cosa productiva, ja que no tenia cap ofici ni professió, i així, vaig anar descobrint projectes relacionats, entre ells aquest de Permacultura Barcelona. Ja coneixia algunes coses sobre la Permacultura i m'interessava molt; penso que són aquetes coses a les que s'ha de donar recolzament perquè funcionin i s'expandeixen, perquè crec que és un bon camí a de prendre en aquesta societat. És per això que vaig començar a participar. Venir aquí m'ha ajudat a entrar en el món laboral, perquè apreng moltes coses sobre el meu ofici, a més inverteixo el meu temps lliure dels camps de setmana en fer alguna cosa que no sigui festa i que realment m'omple com a persona. Aquí em relaciono i conec a molta gent, tinc llibertat per fer el que vull i a sobre, em sento sà i responsable amb mi mateix i amb el que faig. (Participant 2 dels projectes BC i HP, 2015)

Aquest relat exemplifica força bé el que es vol transmetre, que la participació activa en aquest projectes t'ofereix la **possibilitat d'agafar les rendes de la teva pròpia vida**, d'aprendre sobre la naturalesa i l'autogestió, de motivar-te i implicar-te en un projecte comunitari en el que compartir experiències amb moltes persones diferents.

Igual que aquest noi, moltes altres persones es troben, o millor dit es trobaven, en **situació d'inactivitat social** per diferents motius. Alguns estan a l'atur des de fa molt de temps i no aconsegueixen trobar un lloc de feina; venir aquí no només els ofereix una activitat que els agrada, sinó que també els proporciona aliments, coneixements i contactes per tornar a endinsar-se en el món laboral. D'altres tenen dificultats per trobar sentit a la vida o per descobrir quina és la seva funció, i la participació en aquests projectes els fa sentir una mica més a prop. Moltes volen sortir de la ciutat, de les preses, el soroll, la contaminació,... i viure una mica més saludables.

Cal destacar, que moltes de les persones que participen són persones estrangeres que han emigrat per viure aquí, per estudiar o treballar durant un temps concret o que simplement estan de passada, de viatge, i volen conèixer els projectes. Moltes acudeixen per curiositat, altres per **ampliar els seus coneixements en l'àmbit** i tornar al seu lloc d'origen amb més experiència i d'altres, sobretot les que han vingut per quedar-se, per

invertir el seu temps lliure en una activitat divertida i útil, en conèixer persones amb les que compartir afinitats, per descobrir les alternatives de Barcelona i fer contactes en aquest sentit,...

Una altra gran part de la població que acull Can Masdeu són estudiants de diferents disciplines que venen a **estudiar el fenomen de la Permacultura**, la vida en comunitat a Can Masdeu, els sistemes agrícoles ecològics i autosuficients, la bioconstrucció,... Així doncs, trobem un sector de la població amb un alt nivell d'estudis, majoritàriament universitaris o superiors, que escullen aquest tipus d'experiències alternatives per realitzar tesis, projectes d'investigació i altres treballs. Hi ha biòlogues, historiadores, periodistes, antropòlogues, arquitectes, geògrafes, sociòlogues, artistes,...

També moltes prenen aquests projectes com a **font de bellesa artística**, afirmant que és un espai fotogènic d'on extraure obres realment originals, creatives i de gran valor artístic. Es fan reportatges fotogràfics i audiovisuals, retrats a mà, obres d'art amb les plantes, flors, hortalisses i diferents elements de la natura.

6.2.2. ACTIVITATS

En aquest apartat es descriuen les activitats que es realitzen durant una jornada sencera. Aquesta descripció permet analitzar les seves possibilitats socioeducatives, a més de descobrir alguns dels aspectes organitzatius, metodològics i ideològics.

Les jornades de BC i d'HP s'inicien al matí, sobre les deu, i acostumen a finalitzar sobre les cinc de la tarda, tot i que els horaris són flexibles en funció de diferents factor com el clima del dia, l'estació de l'any, la quantitat i/o dificultat de les tasques a fer, la disponibilitat del grup, la disponibilitat del centre social Can Masdeu,... Tanmateix, es pot observar que un dia a Can Masdeu presenta una rutina d'activitats més o menys establida i fixa que en endavant es presenta.

HORARIS	ACTIVITATS
De 10h a 11h	TROBADA DE BON MATÍ
De 11h a 12:30h	COMENCEM A TREBALLAR
De 12:30h a 13h	ESMORZAR COMUNITARI
De 13h a 14:30h	ACABEM EL QUE HEM COMENÇAT
De 14:30h a 16h	DINAR COMUNITARI
De 16h a 17h	NO NOMÉS CAFÈ

Taula 3: Programació de les activitats. Font: Creació pròpia

- **Trobada de bon matí**

Cal ser conscients de qui som, què fem i què implica allò que fem. Anònim

A l'inici de cada jornada es troben a la zona de pícnic que hi ha construïda al BC pels i les mateixes participants, amb una taula i bancs fets de fusta d'arbres caiguts al bosc i de tova amb ampolles reciclades. Aquí és on esperen a que arribi un grup considerable de participants. Moltes vegades s'aprofita aquest moment per presentar-se si hi alguna o algun integrant nou, per parlar del motiu que els ha fet venir i de les seves expectatives, intencions, il·lusions,... del que vulgui. És un moment bonic.

La **benvinguda** és un aspecte molt important quan es tracta d'un recurs o espai educatiu, doncs és el moment on es pot crear un ambient propici per dur a terme una pràctica socioeducativa. Com assenyalen Parcerisa, Giné i Forés (2010, p.94) el procés d'acompanyament inclou l'acollida com una de les cinc accions principals, doncs *sentir-se part del grup, de la comunitat del centre o de la institució, és clau per la intervenció educativa. Acompanyar comença per fer un bon procés d'acollida: fer sentir a la persona en un context amable on es pugui sentir "com un més"*.

Quan el grup s'ha reunit, aquest espai serveix per **crear un bon ambient de treball**, que les persones es trobin còmodes i despertes per treballar. Així, es parla de les tasques que es considera que s'haurien de fer, de les que es poden fer en aquella jornada, de com les faria cadascú, de quines eines utilitzar, d'altres idees per millorar la zona,... Es crea un debat assembleari, on tothom té el mateix dret a parlar, opinar i decidir, ja sigui veterà o nou en el grup. En aquest moment es posen en marxa moltes habilitats de comunicació com l'escolta activa o l'assertivitat.

- **Comencem a treballar i acabem el que hem començat**

Escull un treball que t'agradi, i mai tindràs que treballar ni un sol dia de la teva vida. Confucio

Cada petit grup ha de **treballar en equip** per fer una bona feina. Tenen una idea general del que es vol fer, però mai es donen directrius o pautes i, per tant, han de mostrar-se creatius, capaços de comunicar-se amb els seus companys i amb la resta de grups, han de tenir iniciativa i acceptar tant els èxits com els fracassos.

En aquest espai es realitzen totes aquelles feines de l'HP i del BC, però també moltes vegades, es realitzen tasques de la llar de Can Masdeu per ajudar-los. Per exemple, quan van estar restaurant el terrat es va participar en les cadenes humanes per pujar sorra, totxos i altres materials. També s'ajuda a conrear l'hort de la casa, a netejar i arreglar els espais comuns, a reparar murs, camins, rases,... En aquest espai es pot veure ressaltada la idea de posar en valor la vida col·lectiva per davant de l'individualisme i d'entendre la comunitat com el medi educatiu, atenent a l'educació integral de l'antiga Grècia⁶.

Aquest és el moment més actiu, i en ocasions inclús cansat, de la jornada. En tot moment, les i els participants aprenen tocant la terra, les llavors, les eines, els arbres, les plantes, les fustes; parlant, compartint experiències i coneixements, debatent,... Es fomenta per tant, la coeducació, l'autoactivitat (la qual es suggerida pel mateix grup o bé sorgeix de manera espontània del mateix medi ambient), l'autoformació, el paidocentrisme i l'activitat variada i espontània, aspectes principals de la **pedagogia activa**.

⁶ Aquesta idea es troba desenvolupada al marc conceptual, dins el bloc d'Educació Social i Permacultura (punt 3.2.2, pàgina 14)

- **Esmorzar i dinar comunitaris**

Si no cuides el teu cos, a on viuràs? Anònim

Els moments d'àpat no són activitats programades com a tals, però esdevenen de gran importància i significat, i així se l'atorguen els i les mateixes participants. Depenent del dia, els esmorzars i dinars són diferents. Generalment, els dijous es realitzen tasques de Can Masdeu i per aquest motiu, els mateixos habitants conviden a tots els àpats al grup de permacultors i permacultores. La resta de dies de treball, cadascú porta alguna cosa per menjar i compartir, i juntament amb els aliments de l'hort que s'han collit, es fan els esmorzars i dinars comunitaris. En aquesta activitat es veuen clarament reflectides les tres màximes de la Permacultura: *La cura de la terra, la cura de les persones i compartir amb equitat*.

Per tal de respectar les decisions alimentàries de moltes de les persones que participen d'aquests àpats, el menú de Can Masdeu és sempre vegetarià. A més, gairebé sempre són aliments de l'hort de la casa, d'altres horts coneguts o si més no, ecològics i de kilòmetre zero. Així doncs, s'aprèn també que alimentar-se bé i conèixer el que menges no és una tasca tan difícil com sembla. En aquest espai, no només es comparteixen aliments, sinó que es compareixen també paraules, sentiments, música, experiències, riures, somnis, pors, històries de vida,... i un munt de coses més. Durant els àpats s'aprofita per conèixer-se més a fons els uns amb els altres i per parlar de com ha estat l'experiència de treballar al camp o al bosc, de quines coses s'han fet, si s'han fet bé o malament,... És el moment de recuperar les energies i descansar, és l'espai amb més vida. Aquesta activitat té una **funció socialitzadora** molt potent, alhora que facilita la consolidació i cohesió del grup. És molt important per generar espais de confiança i seguretat. *Afavorir i propiciar aquests espais facilita l'aprenentatge de noves maneres de relacionar-se, noves maneres de conviure, tan necessàries si s'està compartint un mateix espai, sigui un pis, una sala, un taller o un centre* (Parcerisa, Giné i Forés, 2010, p.90).

- **No només cafè**

Davant d'una tassa amb cafè es pensa, però també es discuteix, es recorda o s'argumenta. Enfront de la tassa amb cafè s'afigura, es reflexiona, es somia, s'imagina, s'escriu, es conversa, s'enamora, es sedueix, es trenca, es reconcilia, es afalaga, es suggereix, es convida ... I el cafè, el misteriós cafè escolta, profetitza, testifica, aconsella, dóna fe, observa, assenteix, es ruboritza,... Gustavo Maynez Tenorio

Aquest és el moment de després de dinar, on cadascú fa els seus rituals, tot i que la majoria pren un cafè. Aquesta estona és la més informal i, justament gràcies a això, ofereix l'oportunitat de que es creïn debats i reunions molt enriquidores, continuant una mica amb la dinàmica del dinar. Sense estar planificades, es realitzen per tant activitats on es posen en pràctica les arts participatives⁷ (sobretot la música, tot i que moltes vegades també la pintura, la fotografia,...), fomentat coneixements artístics i habilitats com la creativitat i la imaginació. Moltes vegades es canta i es fa música amb instruments que hi ha a la casa; altres vegades simplement es xerra o es volta per l'entorn; en altres ocasions sorgeixen activitats lúdiques i jocs. També s'aprofita aquest temps per parlar de treballs futurs que es podrien fer al BC i a l'HP. És per tant, un espai de reunió per avaluar i programar futures accions de manera continuada, tasques molt importants per la realització de qualsevol projecte educatiu.

⁷ Les arts participatives és una de les accions que promou la Permacultura dins l'àmbit d'educació i cultura, nombrada a la *Taula 1: àmbits d'intervenció de la Permacultura* i explicada detalladament al tercer annex titulat *Per saber més. Estat de la qüestió*.

- **Altres activitats**

Tocar, experimentar, sorprendre'ns, debatre, gaudir,... i de retruc, aprendre. Anònim

A banda de les activitats periòdiques, també es realitzen eventualment tallers i cursos de Permacultura i/o de difusió de l'associació Permacultura Barcelona per als mateixos participants dels projectes i per a qualsevol altra persona que vulgui participar. Aquests tallers es porten a terme a Can Masdeu, habitualment els caps de setmana, i acostumen a conformar-se per una part teòrica i una altra pràctica, més o menys extenses segons la tipologia del curs.

A més, es fan reunions generals amb totes les persones que han participat dels projectes i vulguin assistir. Aquestes tenen la funció d'avaluar conjuntament el que s'ha fet fins ara, de comentar els aspectes més positius, els que ho són menys i les noves idees per modificar allò que no ha acabat de funcionar, a mode d'avaluació final. També serveixen per engendrar nous projectes a Barcelona a través de la Permacultura, o si més no, per conèixer altres projectes relacionats que ja estan en marxa.

Cal destacar que la pàgina de Facebook també serveix per informar-se mútuament de la diversitat d'esdeveniments i cursos que es realitzen a la ciutat o al país, i dels recursos disponibles a la xarxa per millorar la feina. Així doncs, el grup està en constant formació, actualització i reciclatge. És una bona eina per treballar en equip quan hi ha distància.

6.2.3. PRINCIPIS METODOLÒGICS

Tal i com s'ha anat comentant, aquests dos projectes no estableixen uns principis o línies metodològiques socioeducatives prèvies a l'acció, doncs no es tracta de projectes explícitament socioeducatius. És aquí on pren significat la meua funció, en identificar i descriure els principis sota els quals es realitzen les diferents activitats. Definir les bases metodològiques serveix per apropar aquesta pràctica a aquelles que són socioeducatives, permetent analitzar les similituds amb els principis metodològics propis de la intervenció socioeducativa. D'aquesta manera, s'han construït cinc trets definitoris⁸ de la metodologia emprada en ambdós projectes, els quals es defineixen i es justifiquen acompanyants de cites extretes de les entrevistes i/o dels diaris de camp personals.

⁸ Els resultats dels cinc principis metodològics sota els quals es treballa prioritàriament al BC i a l'HP s'han extret a través de les entrevistes als creadors i fundadors de l'associació i dels projectes, i a algunes de les persones participants més veteranes i amb més continuïtat. També gràcies al procés d'observació participant.

- **Importància del medi natural, social i cultural**

Vivim en un entorn que ens acull però que no ens pertany. Anònim

Aquests dos projectes es realitzen en un entorn natural, entenen aquest com un **element que inspira curiositat i motivació per aprendre**. Estretament lligat amb la resta de principis i un dels més significatius, aquest considera el mateix entorn, amb tots els factors que el conformen (relacions, cultura, societat, natura,...), com el veritable element socialitzador, educatiu i transformador. Es procura cuidar l'entorn alhora que s'extrau benefici. L'activitat al bosc comestible és el millor exemple, doncs pretén aprofitar-se dels béns del bosc, sense alterar els ritmes de la natura. Aquest principi es troba accentuat durant la història de les corrents pedagògiques per diversos filòsofs, pensadors i pedagogs⁹.

L'entorn és un factor molt important per la posada en pràctica d'aquests dos projectes. Bé és cert que la Permacultura es pot aplicar també en zones urbanes, construint horts urbans, bioconstrucció, horts als balcons, jardins comestibles, sostres verds,... No obstant, és un punt de fortalesa gaudir d'un espai natural amb terreny cultivable, com és en el cas de la Vall de Can Masdeu.

S'aprèn molt de l'observació de la naturalesa i és una cosa que s'ha de fer; la Terra pot viure sense nosaltres, però nosaltres no sense ella. Per mi, el futur de la humanitat està en aprendre de la mateixa Mare Naturalesa (Cocreador i participant 1 dels projectes BC i HP, 2015).

Per tal d'analitzar els beneficis i les limitacions de l'entorn concret on es troben aquests dos projectes, he decidit realitzar un anàlisi DAFO (Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats), i així visibilitzar amb més facilitat les seves característiques, tant positives com negatives. Les debilitats i les fortaleses, situades a la primera columna, fan referència a aquells aspectes més interns que poden facilitar o dificultar la pràctica; en canvi, les amenaces i les oportunitats, són aquelles característiques que el fan un entorn més o menys idoni de cara a l'exterior, a la resta de la societat.

⁹ Aquesta idea es troba desenvolupada al marc conceptual, dins el bloc d'Educació Social i Permacultura (punt 3.2.2, pàgines14-16) També, en aquest mateix apartat, dins el subapartat *Activitats*, punt 6.2.2)

DEBILITATS	AMENACES
<ul style="list-style-type: none"> No hi ha fonts d'aigua naturals properes 	<ul style="list-style-type: none"> És un espai okupat Es pot considerar aïllat de la societat
FORTALESES	OPORTUNITATS
<ul style="list-style-type: none"> És un espai ampli, natural i no urbanitzat Gaudeix de zones equipades Té molta biodiversitat Compta amb molts projectes vinculats amb els que treballar en equip 	<ul style="list-style-type: none"> Està a prop de la ciutat És una zona ben comunicada És públic i comú i potencia la participació de la comunitat Facilitat el treball en xarxa

Taula 3: Anàlisi DAFO de l'entorn. Font: Creació pròpia

A simple vista, es pot veure que l'entorn és molt propici per dur a terme projectes en Permacultura, doncs es detecten més fortaleSES i oportunitats que no pas debilitats i amenaces. Gaudeix de moltes hectàrees de terreny natural i cultivable, amb gran riquesa ecosistèmica i biodiversitat. A més, és una zona on es desenvolupen diversos projectes relacionats, els quals es poden retroalimentar i recolzar entre si.

Can Masdeu facilita aquestes pràctiques gràcies també als seus equipaments. Es pot fer ús d'algunes de les zones tancades de la casa com la biblioteca, el menjador, el bar o les latrines, la qual cosa possibilita l'estança durant una jornada sencera, la fa més còmode i amb més facilitats. Les zones equipades de l'exterior també afavoreixen la posada en pràctica d'aquests projectes: les zones de pícnic, les terrasses, les fonts, el safareig,... L'única debilitat manifestada

és l'escassetat de fonts d'aigua naturals i gratuïtes, doncs durant les èpoques seques resulta una tasca àrdua gestionar les aigües de les pluges i els pous. No obstant, fins el moment ha estat un obstacle sempre superat.

La Vall de Collserola està allunyada de la ciutat, però relativament a prop i ben connectada, cosa que la fa encara més idònia. Per una banda, la proximitat amb el centre de Barcelona és una oportunitat per la difusió d'aquestes experiències i per l'eliminació d'estereotips i prejudicis. Generalment, aquest tipus de pràctiques es duen a terme en zones més rurals on les possibilitats de l'entorn són majors, i això dificulta el seu reconeixement i promou l'establiment de creences socials errònies tals com la impossibilitat de fer-ho a la ciutat o que són activitats per persones camperoles, hippies, joves antisistema,... En aquest aspecte, la Vall és un entorn perfecte: un espai natural i situat a la urbs. És difícil trobar espais així avui en dia, doncs o no hi ha o estan a preu d'or, però no necessàriament ha de comptar amb aquestes característiques concretes.

A banda de la situació física i geogràfica de l'espai, cal destacar la situació contextual. Com ja se sap, és un espai okupat que, a banda de ser un aspecte positiu pel foment de la reflexió i el pensament crític en vers les dinàmiques de la societat, pot resultar una amenaça pel desenvolupament d'aquest i de molts altres projectes, doncs podria ser desallotjat i provocaria certes alteracions. Tanmateix, al tractar-se d'un espai comú recuperat i autogestionat per la comunitat, mobilitza centenars de persones que de ben segur recolzaran la resistència en cas de ser necessari.

Per mi això és l'escola de la vida, aquí s'aprèn a viure, a agafar les rendes de la teva vida. Potser al marge de moltes coses de la societat d'avui dia, però aprens el que no t'han ensenyat a l'escola i que realment tothom hauria de saber. Aprofitar els espais naturals, el que et dona la mateixa terra sense haver de gastar-se el sou en aliments tòxics, additius, de mala qualitat,... i després en medicaments que et curin les malalties que et provoquen els mateixos aliments... (Participant 4 dels projectes BC i HP, 2015)

- **Educació holística o integral**

Les paraules, l'empatia i el sentit comú, les tres armes més poderoses de la humanitat. Anònim

Al Bosc Comestible (en endavant BC) i a l'Hort Permacomunal (en endavant HP) es treballa amb i per la persona en tota la seva globalitat, és a dir, tenint en compte les seves cinc dimensions: psicològica, afectiva, social, motriu i ecològica. Una concepció holística de l'aprenentatge vol dir buscar l'harmonia entre el cos, la ment, el sentiment i la intuïció; això suposa centrar-se en la persona sense oblidar que les solucions reals passen per la tasca humil i quotidiana. Jacques Delors (1996, p.213) expressa molt bé aquesta idea en l'informe a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre l'Educació pel Segle XXI, en el que declara que *una educació holística ha de tenir en compte les múltiples facetes (física, intel·lectual, estètica, emocional i espiritual) de la personalitat humana, i tendir així cap a la realització d'aquest somni etern: un ésser humà plenament realitzat, que visqui en un món on regni l'harmonia. A més, defineix quatre pilars que tenen en compte a la persona com un tot interrelacionat aprendre a conèixer la realitat, a pensar i actuar, a viure plegats i sentir-se solidari i a ser.*

Ara sóc més conscient de la meva alimentació, del meu grau de consumisme, de que no tot és estudiar una carrera per ser feliç, de moltes coses...(Participant 3 dels projectes BC i HP, 2015).

Gràcies a haver-me involucrat en aquests projectes he aconseguit un petit hort en aquest terreny i he après a cultivar alguns dels aliments que menjo jo i la meva família. (Participant 4 dels projectes BC i HP, 2015)

A diferència d'altres pràctiques educatives, aquesta parteix de la creença que cada ésser humà és únic i irrepetible i, alhora, està intrínsecament relacionat amb tot allò que el rodeja; és a dir, parteix d'una visió creativa i integral de l'educació. L'objectiu principal és educar a les persones per a la vida, desenvolupant la seva capacitat de resiliència, d'adaptació i de resposta creativa als canvis. Així doncs, totes les tasques a realitzar tenen una visible, i fàcil de reconèixer, relació entre elles i amb el món que els rodeja.

- **Aprenentatge actiu i experimental**

T'oblides del que et diuen, t'oblides del que veus, però potser no t'oblides del que fas. Anònim

Molt relacionat amb ambdós principis esmentats anteriorment, es destaca el principi d'activitat, sobretot en les activitats de treball. Aquest, ha estat també molt defensat per diverses pedagogues i pedagogs al llarg de la història, com Dewey o Montessori. *La idea de fonamentar l'acte pedagògic en l'acció, en l'activitat del nen, ja venia gestant des de " l'Escola Alegre" de Vitorino de Feltre seguint per la pedagogia romàntica i naturalista de Rousseau. No vas ser sinó fins a principis del segle XX quan va prendre forma concreta i va tenir conseqüències importants en els sistemes educatius i en la mentalitat dels professors* (Gadotti, 1998, p. 147).

La pràctica educativa a l'HP i al BC és cent per cent activa i, majoritària i prioritàriament experimental, tot i que també es duen a terme activitats teòriques i conceptuals per ampliar el ventall de coneixements entorn el que es vol treballar. La gran majoria dels coneixements, habilitats, actituds i valors treballats, s'adquireixen a través de la pràctica, de les vivències que sorgeixen durant les activitats, de les oportunitats que s'ofereixen per provar i equivocar-se, de les relacions entre els participants,.... Una visió que parteix de la idea de procés, de prova i error i de reflexió i avaluació sobre el propi procés.

[...] amb molt bona rebuda, em dona eines que no havia vist a la meua vida, m'explica per sobre el que puc anar fent i em poso a treballar... No sabia ni per on agafar l'eina i vaig acabar fent bancals i plantant faves en un terreny enorme! Mai hagués pensat que seria capaç d'utilitzar eines com aquelles, o de treballar hores sota el sol al camp i amb un somriure contínuament present. Què divertit! (Investigadora, diari reflexiu d'observació participant, 29 d'octubre de 2015).

És molt important tenir coneixements previs quan vols fer alguna cosa, però moltes vegades no sabem com fer-ho, o cadascú té una idea del que és millor, llavors el que fem és provar, provar algunes de les diferents idees que han sorgit i al cap del temps descobrim quina és més eficient (Cocreador i participant 1 dels projectes BC i HP, 2015).

- **Treball en equip**

El treball en equip és el secret que fa que gent comú aconsegueixi resultats poc comuns. Ifeanyi Onuoha

Totes les activitats són cooperatives i es realitzen en grup per tal de compartir les experiències i els aprenentatges adquirits, i així potenciar-se mútuament.

Venir aquí fomenta la capacitat d'organitzar-te amb altres persones, fer projectes en grup,... Entendre que hi ha la possibilitat de fer les coses en comunitat. Com a mínim això, no? (Participant 3 dels projectes BC i HP, 2015)

El treball en grup facilita l'adquisició d'actituds i valors coherents de companyonia com el respecte, l'empatia, la solidaritat, la coresponsabilitat o l'assertivitat; així doncs, afavoreix i promou les relacions humanes i la creació conjunta. És un principi socialitzador que entén que la comunicació és essencial en el procés d'aprenentatge. Partint d'aquest principi, s'atén per tant a la diversitat entesa com element de riquesa i de desenvolupament personal, grupal i comunitari. Tanmateix, cada individu és protagonista del seu propi procés, es marca els seus ritmes, límits, metes,... És per tant una pràctica educativa que contempla també la individualització de cadascú.

- **Adaptabilitat i flexibilitat**

Benaurats els flexibles perquè no es trencaran quan els dobleguin. Michael Mcgriff

Per últim, les activitats resten sempre susceptibles a qualsevol canvi o modificació. Generalment, a l'inici de la trobada es debat sobre quines tasques es creuen més convenientes realitzar, però es respira una actitud conciliadora i flexible per part de tots els i les participants del grup, donant espai sempre a les possibles variacions que puguin anar sorgint durant l'activitat i mostrant-se flexibles i creatius davant els imprevistos.

Acabem d'arribar, pensem què és el més important per fer avui. Algú comenta que aviat arribaran les pluges i que s'haurien de fer petits camins per on pugui passar l'aigua per reconduir-la cap a on menys arribi de costum. Ens dividim en dos grups i comencem a treballar. Però, ep! A l'aixecar-se un d'ells del banc, cau. El banc està coix. Dos dels nois del grup es posen a treballar en l'anivellament del banc. Sempre hi ha coses a fer!

(Investigadora, diari reflexiu d'observació participant, 21 de Novembre de 2015)

6.2.4. FUNCIONS EDUCATIVES

A través de l'estudi en profunditat d'aquest dos projectes i de l'anàlisi de les variables anteriors, he pogut extraure que formar part de projectes permaculturals com el Bosc Comestible i l'Hort Permacultural té en compte i proporciona la possibilitat de desenvolupar diverses capacitats, habilitats, actituds i valors; aquestes s'han englobat en les següents tres funcions educatives¹⁰ per tal d'identificar de manera clara les possibilitats educatives dels projectes en qüestió. També es defineixen i es justifiquen acompanyades de cites extretes de les entrevistes i/o diaris de camp personals.

¹⁰ Els resultats de les funcions educatives s'han extret, sobretot, a través de les històries de vida dels i les participants conegudes gràcies a les entrevistes en profunditat. També, a través de l'experiència personal de la investigadora.

- **Funció empoderadora**

Sens dubte, un dels resultats més destacats i més comentats al llarg del treball és la característica empoderadora d'aquest tipus de pràctiques. Treballar al BC i a l'HP potencia **l'autonomia i l'autoaprenentatge**. Moltes de les participants destaquen la importància d'aprendre a gestionar la terra i els bens comuns per esdevenir autosuficients, la qual cosa els fa sentir fortes i segures a l'hora de fer front a les diferents adversitats de la vida, que cada vegada amb més freqüència i abastiment, presenta la nostra societat. Aquesta experiència els dóna la possibilitat de ser una mica més propietàries de les seves vides. D'aquesta manera, s'apunta el desenvolupament de la **capacitat de resiliència** com una de les funcions educatives principals.

Jo tinc 57 anys i fa quasi 10 que estic a l'atur, amb aquesta edat trobar treball, per mi és una meta impossible... Almenys tinc aquí un hortet, i passo les hores treballant, fent alguna cosa. A vegades vinc amb la meva filla, i m'ajuda una mica. A la meva edat ja és l'única opció que trobo, com a mínim m'estalvio diners en menjar (participant 5 dels projectes BC i HP, 2015)

En aquest aspecte, cal subratllar també, que afavoreix al **pensament autònom i crític**, i **l'autoregulació** donat que cadascú guia de forma conscient les seves activitats cognitives, els elements utilitzats en dites activitats i els resultats obtinguts, aplicant habilitats d'anàlisi i d'avaluació als seus judicis amb el propòsit de qüestionar, validar o corregir els seus raonaments i/o resultats, tal com s'ha explicat al principi *aprenentatge actiu i experimental* de l'apartat anterior. Així, cal tenir paciència i alhora constància, per tal d'obtenir els resultats desitjats, dues altres capacitats que també es posen en pràctica.

D'altra banda, al tractar-se d'activitats no dirigides i en equip, propicia també **l'autoconeixement i l'autoestima**, elements que es desenvolupen durant tot el procés d'aprenentatge de les persones participants. Es pot observar que en tot moment, es mostren segures de si mateixes, convençudes de la seva tasca, amb ganes de fer front al que vingui, de proposar-se nous reptes,... Aquests fets, acompanyats del contacte amb la natura, permeten millorar l'autoconeixement i l'autoestima.

- **Funció socialitzadora**

La **convivència**, i totes les habilitats, actituds i valors estretament relacionats amb aquesta, és constantment posada en pràctica. Durant tota una jornada, les participants han de demostrar les seves **habilitats de comunicació** mostrant-se respectuoses, tolerants, empàtiques i assertives, entre d'altres. Nombroses investigacions al llarg de les últimes dècades demostren, a més, que el simple contacte amb la naturalesa augmenta la salut humana, tant física com mental. Així ho demostra el bon ambient que es respira durant les jornades al BC i a l'HP. Es respira **generositat, amabilitat i solidaritat**, es generen forts vincles entre les persones que hi participen i es denota un major sentit de comunitat.

Ara mateix, jo vinc aquí ja perquè és on esta la meva gent, perquè em trobo a gust. (participant 4 dels projectes BC i HP, 2015).

Però no només és una oportunitat per relacionar-se de manera positiva amb altres persones, sinó que a més, al tractar-se de relacions de treball i d'aprenentatge, implica adoptar **actituds proactives i treballadores**, manifestant així iniciativa, coresponsabilitat i capacitat de cooperar amb la resta del grup. Aquest mateix aspecte propicia per tant la **cohesió grupal i comunitària**. Compartir aquestes experiències facilita que el grup s'uneixi cada vegada més, es trobi més còmode, amb més confiança i seguretat, amb més afinitats i aspectes en comú,... Cal destacar també, la oportunitat de generar **relacions intergeneracionals** molt enriquidores per ambdues bandes.

Avui m'he trobat amb un grup d'alumnes d'una escola d'educació especial d'aquí prop. [...] He estat xerrant amb les educadores de la importància que donen a l'educació ambiental en la seva escola i del projecte que estava realitzant . A més, els he acompanyat en la seva visita guiada per Can Masdeu i ha estat molt enriquidor per conèixer millor la història de Can Masdeu, les seves instal·lacions, el seu entorn,... (Investigadora, diari reflexiu d'observació participant, 8 de Desembre de 2015)

A més, totes aquestes activitats es realitzen al mateix temps en el que s'estan desenvolupant

altres projectes, com els horts comunitaris o, en alguns casos, les visites guiades a escoles, esplais i altres entitats educatives. Aquest moment és idoni per enfortir la seves xarxes relacionals i socials, doncs es comparteixen coneixements i altres experiències amb diferents persones del barri. Si més no, durant totes les jornades, el grup es troba en relació constant amb els i les habitants de la casa, la qual cosa també crea i enforteix dites xarxes.

- **Funció conscienciadora**

La simple coneixença sobre aquestes activitats, les quals reivindiquen models de vida alternatius, ja crea un xoc de realitats i en conseqüència, la reflexió crítica sobre aquestes. Si a més existeix una implicació activa en dits projectes, resulta més fàcil activar un **coneixement reflexiu** sobre l'estat de la resta d'integrants de la societat; sobre com l'entorn pot afavorir o perjudicar el desenvolupament de les persones; sobre el món. Es pot observar com la majoria de les persones que participen mostren una sensibilització apreciable sobre qüestions mediambientals, i en conseqüència, sobre les injustícies socials. Els debats que es generen solen ser molt rics en aquest sentit, i tot i que poden haver-hi diferents punts de vista i opinions, junts s'ajuden a construir opinions cada vegada més coherents i fonamentades.

Clar que té una funció conscienciadora, ens tornen a apropar als ritmes naturals, que en la nostra societat deixem sempre més al costat. Aprenem com funciona el món que ens rodeja. A més, aquestes activitats ens apropen a un treball i un compartir en comunitat que estem oblidant (Cocreador i participant 1 dels projectes BC i HP, 2015).

L'apropament a aquest tipus d'activitats, que ja en si mateixes reivindiquen maneres de fer i de relacionar-se més respectuoses amb l'entorn, amb un mateix i amb la resta de persones, facilita l'adquisició d'un coneixement molt més reflexiu sobre la societat i els seus sistemes, els quals no estan resultant ser eficaços ni eficients.

6.3. PROPOSTA SOCIOEDUCATIVA. PERMACULTURA COM A RECURS SOCIOEDUCATIU

Com s'acaba de presentar, els projectes basats en els principis de la Permacultura resulten un bon mitjà per afavorir tant el **creixement personal** com la **consciència mediambiental**. Per una banda, potencien el desenvolupament integral de les persones; i per altra, contribueixen a la transformació social, al canvi d'un progrés mal entès per emprendre accions orientades a un progrés sostenible. Per aquest motiu, es considera un potent recurs per a les i els professionals del món de l'educació social. Amb el propòsit d'orientar futures accions socioeducatives, es presenta en endavant una guia amb els trets bàsics que hauria de complir un projecte socioeducatiu d'Educació Ambiental en Permacultura, en endavant anomenat Estació Permacultural¹¹, característiques que s'han construït a través de tots els coneixements i resultats que s'han extret durant la realització d'aquest treball.

¹¹ Una Estació Permacultural és un espai de trobada i convivència inspirat per un profund respecte i amor cap a la naturalesa, on s'integren plantes, animals, paisatges, construccions, tecnologies i assentaments humans en sistemes harmònics i simbiòtics, establint una rica diversitat en flora i fauna.

1

Disseny previ: Qualsevol pràctica en Permacultura ha de complir amb un disseny acurat previ a l'acció; alhora, aquest implica la tasca d'informar-se i adquirir uns coneixements mínims sobre el tema a tractar per realitzar un bon disseny de la practica que es vol realitzar. Aquest disseny facilitarà l'èxit dels resultats i evitarà la pèrdua de temps en proves no necessàries. Evidentment es deixa un marge per experimentar la prova-error, però és essencial conèixer bé què es vol fer, perquè i com. Una frase que es diu molt des de la Permacultura i que argumenta aquest primer pas és: *més val invertir 100 hores dissenyant i 1 hora treballant, que una hora dissenyant i 100 treballant*. Des d'aquest punt de vista, resultarà més fàcil l'ús del mínim canvi pel màxim efecte i el treball amb la natura i no en contra d'ella, algunes de les idees que promou la Permacultura. El principi de disseny que recolza aquesta afirmació és justament el primer: *observa i interactua*, que defensa un coneixement acurat de l'entorn per obtenir dissenys aptes a la nostra situació particular.

2

Organització horitzontal i assembleària: El grup de persones implicades en el projecte ha d'organitzar-se horitzontalment, de manera que la responsabilitat i representació de cadascú en vers la pràctica sigui igualitària. Així doncs, la presa de decisions es portarà a terme per mitjà d'assemblees on tota persona tindrà el mateix dret a participar i a dir la seva, sigui quin sigui el seu rol dins el grup. Partint d'aquesta idea, es fomentarà la motivació, la participació i la implicació, convertint el projecte en quelcom significatiu per tothom; a més, es reforça la idea de cooperació per davant de la competició, també defensada per aquest moviment.

3

Obertura: El projecte ha de ser obert per possibilitar la participació de qualsevol persona; en aquest sentit ens allunyem de les restriccions pròpies de les intervencions socioeducatives tradicionals, en les que generalment, els projectes són destinats a col·lectius concrets de persones, reafirmant la desigualtat, l'exclusió i la precarietat en el mateix instant en que pretén reduir-la o eliminar-la. El projecte ha de facilitar la participació de tot tipus de persones, per així generar el màxim nombre i varietat de relacions. Com s'ha anat comentant, des de la Permacultura és essencial entendre la diversitat com una font de riquesa. Els principis que fonamenten aquesta característica són: *Integrar més que segregar i Utilitza i valora la diversitat*, afirmant que moltes mans fan el treball lleuger i que la diversitat redueix la vulnerabilitat davant d'una sèrie d'amenaques.

4

Metodologia grupal i comunitària: Com s'ha anant entenent, parlem d'una pràctica i un procés d'aprenentatge sempre grupal; el projecte ha d'estar pensat per un grup de persones. Des d'aquesta perspectiva, es crea un context favorable d'aprenentatge, amb un clima motivacional de cooperació, on cada persona reconstrueix el seu aprenentatge amb la resta del grup. D'altra banda, s'ha de contemplar la comunitat com un medi que rep i que dona, per aquest motiu el projecte ha d'estar vinculat d'alguna manera amb altres activitats, associacions, grups o persones del barri, poble, ciutat,... on es desenvolupa. Aquest aspecte farà del projecte quelcom més significatiu i més ric. Per una banda, existirà un clar reconeixement i utilitat dins l'entorn més proper de les participants; i per altra, el projecte s'anirà modulant a les necessitats i situacions de la zona, agafant cada vegada una forma més adequada i complerta. *Obté un rendiment* és el principi de disseny que reflexa aquesta idea, doncs el projecte contribuirà al desenvolupament comunitari, una recompensa realment útil. No obstant, seria òptim que també es contemplessin altres tipus de recompenses, com poden ser els mateixos aliments d'un hort o serveis remunerats. A més de tot això, serà un factor idoni per donar a conèixer aquest tipus de pràctiques i així, sorgeixin altres de similars. Des d'aquest punt de vista, s'experimentarà que tot afecta a tot, idea que sosté la Permacultura.

5

Autoformació i autogestió: El projecte ha d'inspirar l'autoformació i, com duu implícita l'assemblearisme i l'organització horitzontal, també l'autogestió. L'aprenentatge es pot facilitar, però cada persona ha de reconstruir la seva pròpia experiència interna; per tant, això s'ha de tenir en compte per establir relacions entre el que ja se sap i el que s'aprèn; aquest principi didàctic està basat en una perspectiva constructivista de l'aprenentatge. A més, des d'aquest punt de vista s'aconseguirà major significat en els aprenentatges adquirits, doncs parteixen de l'interès i la curiositat de la mateixa persona. Aquesta autonomia també s'ha de facilitar en temes de gestió, tasca que es confina a tot el grup, utilitzant mecanismes com la divisió de feines per comissions.

6

Creativitat: En la mateixa línia i estretament lligat amb la idea anterior, el projecte ha de facilitar que les persones desenvolupin al màxim la seva creativitat, entenent que el rendiment o el nombre d'usos dels recursos està únicament en la informació disponible i en la pròpia imaginació. Es parteix, per tant, de l'objectiu de convertir problemes en oportunitats, residus en recursos, el qual respon als principis: *Usa i valora els recursos i serveis renovables, Deixa de produir residus, Utilitza les vores i valora el marginal i Utilitza i respon creativament al canvi*. Dit d'una altra manera, aprofita l'abundància de la natura, valorant i donant ús a tots els recursos disponibles, sense rebutjar res; sobretot aquells que es troben en zones

d'interacció, marginals, on acostuma a ser-hi els elements més valuosos, diversos i productius. I de la mateixa manera, aprofita els canvis, que a vegades semblen problemes, com oportunitats per generar impactes positius.

7

Continuïtat: Per que sigui exitós, el projecte ha de contemplar-se com quelcom continu en el temps i de llarg període. Com reivindica la Permacultura, *utilitza solucions petites i lentes: lent i segur es guanya la carrera*. Aquest serà un punt a favor per atorgar el significat del que parlem i per que les persones facin del projecte quelcom propi. En aquest sentit, haurà de ser susceptible a canvis i facilitar que vagi agafant forma a mesura que passa el temps.

7. CONCLUSIONS

En endavant es mostren el conjunt de reflexions i reafirmacions d'hipòtesis que s'han anat fent al llarg de la realització del treball. Aquestes conclusions són generals i per això, faran referència a diversos i diferents temes, tant en relació amb el contingut del document com sobre el procés d'elaboració.

1. L'educació social ha de transformar-se i transformar: He pogut reafirmar la meua creença sobre la necessitat de repensar els discursos i les pràctiques de l'educació social; donat que aquestes no estan donant cobertura a allò que, per a mi, és la veritable finalitat de la nostra tasca: el qüestionament i la transformació d'allò socialment establert. La praxis tradicional de l'educació social està dirigida a cobrir les necessitats de les persones més desfavorides, considerades estan en situació de "desigualtat" i per tant, d'exclusió o amb major risc d'aquesta. Està dirigida per tant, a col·lectius concrets de persones que necessiten dels nostres recursos per ser inserits -o reinserits- als circuits socials. En cap cas per tant, s'entén aquesta àrdua tasca de l'educadora social com la capacitat de problematitzar o qüestionar allò socialment establert. Si bé, referma aquesta desigualtat, precarietat i exclusió en el mateix instant en que es tracta de reduir-la o eliminar-la. Utilitzant l'expressió de Bauman, recalca la frontera entre *els que mai són suficients* (persones ben situades) i *els que sempre són massa* (en situació d'exclusió o risc d'aquesta); doncs parteixen de la creença assistencialista que no poden accedir a les mateixes oportunitats que la resta de persones i que per tant, s'han d'accionar pràctiques que els permetin participar i gaudir de manera "igualitària" i "justa". Com si, en aquest afany per crear un ordre, es tractés de trobar els espais, temps i mitjans adequats perquè aquestes persones "pobres, miserables, discapacitades,..." també gaudeixin a la seva manera, ben pensada i dissenyada, de l'art, l'educació i la cultura. És per aquest motiu que considero que l'educació ha de transformar-se en si mateixa, ha de trencar amb aquesta faceta controladora, per poder transformar la societat que, a la vista està, no va pel millor dels camins.

2. La Permacultura ofereix l'oportunitat de repensar l'Educació Social: La crisi actual xoca fortament amb l'essència de la idea d'educació, fins llavors vàlida, i la converteix així en un cúmul de desafiaments als quals ha de fer front. En una societat en la qual res és durador; on el compromís a llarg termini,

les responsabilitats de per vida o la lleialtat s'interpreten com una amenaça al lliure moviment i a la llibertat d'aprofitar immediatament qualsevol nova oportunitat que es presenti, no pot pensar-se en una educació que ofereixi coneixements valuosos, que es puguin conservar per sempre, ja que es tornen ràpidament d'un sol ús. Només es pot pensar en una pedagogia també en construcció, i que per tant, no pot establir propostes acabades, simplement crear contextos i significats coherents amb la realitat. Tampoc pot establir models únics, inequívocs, sinó fer de l'educació un espai on qüestionar, fer de la pedagogia una disciplina que atengui els processos i no als estats, i que procuri conèixer el passat que ens condueix al present, per construir un futur que pugui intuir-se. Sense caure en la desesperació, hem d'apostar per una "revolució cultural" que paralitzi, o almenys freni, aquest procés de modernització marcat pel consumisme incontrolat i la necessitat de ser "algú nou" a cada moment. Així doncs, l'educació permanent no s'ha de dedicar només a oferir les competències necessàries per entrar en els circuits del mercat laboral, sinó que, sobretot, ha de formar ciutadans que recuperin l'espai públic de diàleg, ja que només així podran controlar el futur de les seves circumstàncies polítiques i socials. Una educació per tant, que ofereixi el temps i l'espai de l'experiència per posar en relació la pròpia intel·ligència amb la intel·ligència del món, ampliar la mirada, caminar, experimentar, per anar més enllà de qualsevol perspectiva. Sense cap lliçó que aprendre, sense imposar cap perspectiva, ni programa, ni objectius. Simplement amb un únic encàrrec: què hi ha aquí per veure, sentir, pensar? Una pedagogia de la pregunta -i no de la resposta- que exigeixi tan sols atenció i presència. La Permacultura és, en si mateixa, un marc de pensament, una filosofia que reivindica aquesta "revolució cultural" de la que parlem i que pot servir de referència per emmirallar les accions socioeducatives en un camí cap a un progrés més coherent i sostenible. La pràctica de la Permacultura implica recuperar els comuns, per crear espais públics i posa en valor conceptes com marginal, residu o problema entenent-los com diversitat, recurs i oportunitat, verificant així la igualtat

3. La Permacultura gaudeix de valor pedagògic: He pogut corroborar que la Permacultura és una eina de disseny ecològic i holístic que pot servir d'ajuda i recolzament a les professionals de la pedagogia i l'educació, en la recerca conjunta i activa d'una manera de pensar, comprendre, sentir i actuar guiades pels paràmetres de la sostenibilitat. Aquesta ofereix una metodologia per crear solucions dissenyades i participatives, alhora que pot tenir repercussions directes o indirectes en el desenvolupament integral de les persones, reconnectant amb els ritmes de la natura, respectant-la i responsabilitzant-se pel seu entorn. L'enfocament requereix l'observació profunda d'un ambient concret: sòl, aigua, vegetació i fauna, l'impacte en les persones, valors i inquietuds de les parts involucrades, els materials disponibles ,... i successivament, s'apliquen mètodes de disseny per connectar les

necessitats de les persones amb les de l'entorn. Tot el procés del disseny de Permacultura i la seva successiva implementació, afavoreix l'aprenentatge en diversos camps: observació i anàlisi d'un lloc, facilitació de grups, disseny i implantació d'horts, producció d'aliments, disseny i construcció d'estructures, ús de tecnologies apropiades,... Aquestes habilitats formen la base d'una societat sostenible i de persones competents i capacitades. La pràctica de la Permacultura, implica per tant, el desenvolupament personal i comunitari.

4. La Permacultura està guanyant terreny: És cert que és un concepte força desconegut, que la quantitat d'experiències és força escassa encara i que acostumen a desenvolupar-se en zones més rurals, però durant la realització d'aquest treball he pogut descobrir que està agafant importància en ciutats occidentals, on ja s'estan emprenent projectes molt relacionats amb aquesta filosofia de l'autogestió i la sostenibilitat. Probablement, l'augment de problemes mediambientals ha causat un augment també en el grau de consciència social sobre aquests temes, i és per això que comencen a sorgir diverses alternatives.

5. Els objectius s'han assolit amb èxit: Durant la realització del treball han anat sorgint diversos obstacles, dubtes, canvis, dilemes,... Però poc a poc he aconseguit donar una forma adequada a la investigació, obtenint uns bons resultats. Els objectius plantejats a l'inici no eren els mateixos que els que han, estat finalment, ja que he hagut d'anar adaptant les metes i el nivell d'exigència a les situacions reals. Ha estat un procés d'aprenentatge molt enriquidor i penso que, tot i que semblava impossible, que aconseguit donar resposta a les meves expectatives personals.

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Asociación Estatal de Educación Social - ASEDES (2007). *Documentos profesionalizadores. Definición de Educación Social. Código Deontológico del educador y la educadora social. Catálogo de Funciones y competencias del educador y la educadora social.*
- Associació Internacional dels Educadors Socials - AIEJI (2006). *Marc Conceptual de les Competències de l'Educador Social*
- BASTO, S. (2011). La comunicación y la naturaleza en las teorías pedagógicas de Comenio, Rousseau, Pestalozzi, Buber y Freinet, hacia la fundamentación de una Edocomunicación ambiental. *Espiral: Revista de Docencia e Investigación*. 1, (1), 29 - 44
- BISQUERRA, R. (2012). *Metodología de la investigación educativa*. Madrid: La Muralla.
- CORTINA, A. (2003) con Domingo Garcia. *Razón pública y éticas aplicadas: los caminos de la razón práctica en una sociedad pluralista*. Madrid: Tecnos.
- DELORS, J. (1996). *La educación entierra un tesoro*. Informe a la UNESCO de la Comisión Internacional sobre la Educación del Siglo XXI. Ediciones UNESCO
- GADOTTI, M. (1998): *Historia de las ideas pedagógicas*. Madrid: Siglo Veintiuno Editores
- GARCÍA, I. (2013) *La pedagogia de Célestin Freinet i les tècniques d'impressió*. Treball fi de grau. 5-7
- GARRIDO, F., GONZÁLEZ DE MOLINA, M., SERRANO, J. L. & SOLANA, J.L. (2007). *El paradigma ecológico en las ciencias sociales*. Barcelona: Icaria Editorial.
- FREINET, C. (1990). *Per l'escola del poble*. Vic: Eumo Editorial.
- HOLMGREN, D. (2007). *La Esencia de la Permacultura*. Barcelona: Asociación Cambium.
- LÍA, C. (2013). El arte participativo en el espacio público y la creación colectiva para la transformación social. Experiencias actuales que potencian la creatividad comunitaria en la ciudad de Buenos Aires. *Creatividad y Sociedad*. Nº 20. PP. 1 -25
- MAKARENKO, A. (19920). *Poema pedagógico*. España: AKAL.

- MOLLISON, B. (1981). *El momento terrible del día*. Panfleto I de la Serie del Curso de Certificado de Diseño en Permacultura. Publicado por Yankee Permaculture. Centro de Permacultura Barking Frogs. Editor y Distribuidor de Permaculture Publications. POB 52, Sparr FL 32192-0052 USA.
- MOLLISON, B. & SLAY, R.M. (1994). *Introducción a la Permacultura*. Australia: Tagari Press
- MORENO, M. (2010) Pedagogía Waldorf. *Arteterapia: Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*. Vol. 5. PP. 203-209
- NIETZCHE, F. (1988) *Más allá del bien y del mal*.
- PARCERSIA, A.; GINÉ, N.; FORÉS, A. (2010) *La educación social. Una mirada didáctica: relación, comunicación y secuencias educativas en la educación social*. Barcelona: Graó.
- ROSSEAU, J. (1763) *L'Emili*. Madrid: Editorial EDAF. Traducción 1985. Edición 2008
- SAVUÉ, L. (1991). La educación ambiental entre la modernidad y la posmodernidad. *Educación ambiental*, 12, 30.
- STAKE, R. (1998). *Investigación con estudio de casos*. Madrid: Ediciones Morata S.L.
- TRAIANA, F. & DARLEY-HILL, S. (2005). *Perspectivas en Educación Biorregional*. España: Alianza Editorial
- UNIVERSITAT DE BARCELONA (2010) *Codi de bones pràctiques en la recerca*.

9. SUMARI

• Figura 1: Marc teòric i conceptual	P. 6
• Figura 2: Triangulació de les estratègies	P. 23
• Figura 3: Resultats de l'estudi	P. 27
• Gràfic 1: Coneixença de la Permacultura	P. 28
• Gràfic 2: Importància de l'entorn en la intervenció socioeducativa	P. 30
• Gràfic 3: Els valors de l'educació social	P. 30
• Gràfic 4: Finalitats de l'educació social	P. 31
• Imatge 1: La Flor de la Permacultura	P. 7
• Imatge 2: Ètica de la Permacultura	P. 9
• Imatge 3: Eixos de l'Educació ambiental	P. 13
• Taula 1: Àmbits d'actuació de la Permacultura	P. 8
• Taula 2: Models de vida alternatius	P. 29
• Taula 3: Programació de les activitats	P. 36
• Taula 4: Anàlisi DAFO de l'entorn	P. 44

10. ANNEXOS
